

Le Petit Prince, een Rijssense Vertaling

*Hoe kan het vertalen van literatuur naar het Rijssens
bijdragen aan de revitalisatie van deze taal?*

Leonie Dangremond
(6587674)

Onder begeleiding van:

Dr. Margot van den Berg

Tweede lezer:

Dr. Sterre Leufkens

Bachelorscriptie Taalwetenschap

Universiteit Utrecht, augustus 2021

Dankwoord

Eerst zou ik graag mijn begeleider, dr. Margot van den Berg willen bedanken voor het feit dat ze mij de kans heeft gegeven om meer van mijn gemeenschap en haar cultuur te leren kennen. Door haar enthousiasme heeft ze mij laten ontdekken dat het Rijssens zoveel meer is dan mijngemeenschap en ik in eerste instantie hadden gedacht.

Daarnaast bedank ik mijn twee vertaalgroepen, die mij zeer bijzondere en waardevolle interne inzichten hebben gegeven over het Rijssens en haar cultuur. Ik ben dankbaar dat de vertaalgroepen steeds weer vol enthousiasme rond de tafel wilden komen om mijn idee te verwezenlijken. Daarnaast wil ik in het bijzonder Gerrit Dannenberg en Arie Jansen bedanken. Zonder hun kennis van het Twents en het Rijssens had de vertaling er niet uitgezien zoals ze nu doet.

Inhoud

Inleiding.....	3
1 Op de rand van uitsterven: bedreigde talen.....	4
1.1 Een bedreigde soort.....	4
1.2 Taal als uitgangspunt	8
2 Taalrevitalisatie	10
2.1 Vertalen: dé aanpak voor taalrevitalisatie.....	11
2.2 Vertalen naar een minderheids-spreektaal	13
3 Het Rijssens	15
3.1 Geschiedenis van Rijssen	15
3.2 Nieuwe ontwikkelingen	18
4 Onderzoeksopzet	20
4.1 Inleiding.....	20
4.2 Methode	20
5 Verbanden tussen het Rijssens en eerder onderzoek	23
5.1 Resultaten	23
5.1a Spelling	23
5.1b Lexicon	25
5.1c Grammatica	26
5.2 Vergelijking met andere talen.....	29
6 Conclusie	30
Literatuurlijst.....	31
Bijlagen.....	34

Inleiding

Ondanks dat de wereld rijk is aan ongeveer 7000 talen, spreekt meer dan de helft van de wereldbevolking één van de drieëntwintig grootste talen. Veel van deze 7000 talen zijn namelijk kleine talen met maar een beperkt aantal sprekers. Echter, er wordt verwacht dat meer dan de helft van deze minderheidstalen uitgestorven zal zijn aan het eind van deze eeuw (Olko & Sallabank, 2021).

Binnen Nederland bestaan veel taalvariëteiten waarvan vaak de twijfel bestaat of deze nog doorgegeven zullen worden aan de volgende generatie. Het Rijssens is zo een taal. Deze minderheidstaal is een afsplitsing van het Twents. Het Rijssens telt een forse afname van sprekersaantallen in de laatste decennia. Taalactivisten hebben al de eerste stapjes richting taalrevitalisatie gezet, maar een deel van de Rijssense gemeenschap is bang dat de taal zal verdwijnen door de snelheid waarmee het aantal moedertaalsprekers afneemt. Gezien de zorgwekkende taalsituatie probeert dit onderzoek een bijdrage te leveren aan de revitalisatie van het Rijssens. Een van de manieren van taalbehoud is het produceren van onderwijsmateriaal in de taal. Het behoud en de groei van het Rijssens is gebaat bij meer onderwijsmateriaal in het Rijssens. Om ervoor te zorgen dat de taal behouden blijft, zullen er meer geschreven teksten in het Rijssens gemaakt moeten worden voor onder andere onderwijsdoeleinden. Daarom staat in dit onderzoek de vertaling van het boek *Le Petit Prince* naar het Rijssens centraal.

De vertaling wordt verwezenlijkt door een groep geëngageerde Rijssenaren, waaronder ikzelf. Tijdens de totstandkoming van de vertaling worden problemen blootgelegd die vragen om oplossingen. Zo bestaat er tijdens het vertalen onenigheid over spelling, grammatica en lexicon. De inventarisatie van de problemen en hun bijpassende oplossingen zullen een bijdrage leveren aan het voortbestaan van het Rijssens. Immers, hoe meer inzicht en kennis beschikbaar is over de taal, hoe eenvoudiger het is om naar deze taal te vertalen. Hoe meer er vertaald wordt, hoe groter de kans op taalbehoud is.

Een van de problemen van het vertalen naar het Rijssens betreft de spelling, wat in dit onderzoek danook als focuspunt wordt genomen. Voor dit taalonderdeel zullen schrijfwerken in het Rijssens en bestaande literatuur over vertalingen naar andere minderheidstalen in acht worden genomen, om tot een adequate manier van spelling te komen.

Daarnaast is het belangrijk om te weten of het überhaupt wenselijk is voor de Rijssenaren dat er, zoals in het Fries, een standaardvariant opgeschreven wordt om het behoud van ten minste één variant te kunnen waarborgen. Onderzoek hiernaar wordt verricht door te onderzoeken hoe andere taalvariëteiten het taalrevitaliteitsproces hebben aangepakt en door gesprekken te voeren met moedertaalsprekers van het Rijssens tijdens het vertaalproces.

In het eerste hoofdstuk zal taal en taalverlies centraal staan. Hierbij wordt de brug naar het Rijssens altijd in het achterhoofd gehouden – waarom kan de talige situatie van het Rijssens als zorgwekkend gezien worden? In hoofdstuk twee wordt de focus gelegd op *taalrevitalisatie*. Wat is revitalisatie en wat maakt het succesvol? Wat kan het Rijssens leren van voorgangers die een soortgelijk revitalisatieproces hebben meegemaakt? In het hoofdstuk daaropvolgend zal de taalsituatie van het Rijssens toegelicht worden. In dit onderdeel worden onderwerpen over de geschiedenis, de gemeenschap en de huidige taalsituatie aangesneden. In hoofdstuk vier zal de methode voor het vertalen van *Le Petit Prince* naar het Rijssens worden uitgelegd en besproken. Tot slot zal er in hoofdstuk vijf licht geworpen worden op de resultaten van dit onderzoek: problemen of moeilijkheden die zich hebben voorgedaan tijdens de vertaling en hoe deze zijn opgelost worden hier besproken.

Uiteindelijk hoopt dit onderzoek meer duidelijkheid te kunnen geven over hoe het Rijssens op een succesvolle manier gerevitaliseerd kan worden.

1 Op de rand van uitsterven: bedreigde talen

1.1 Een bedreigde soort

Een bedreigde taal is een taal waarvan verwacht wordt dat deze een kans heeft op uitsterven binnen een bepaalde periode. Er bestaan verschillende gradaties van bedreiging van een taal. Zo kunnen talen veilig zijn, beginnend bedreigd zijn, maar ook op uitsterven staan. Een taal wordt gezien als uitgestorven wanneer er geen levende moedertaalspreker meer in leven is van de taal.

Een expertgroep van UNESCO heeft in 2003 verschillende vitaliteitsfactoren op een rij gezet, waarmee talen ingedeeld kunnen worden in verschillende niveaus van bedreiging op basis van hun sociolinguïstische status (UNESCO, 2003). Het resultaat op de door UNESCO opgestelde Language Vitality Index laat zien in welk stadium van bedreiging een (minderheids)taal zich bevindt en kan daarmee gebruikt worden als uitgangspunt voor het etiketteren van de bedreigingsstatus van een taal. Daarnaast kan met dit gegeven stadium worden bepaald met welke middelen de taal het best ondersteund zou kunnen worden bij de heropleving van de taal. Factoren 1 tot en met 6 hebben betrekking op de vitaliteit van de taal, factoren 7 en 8 geven meer inzicht over de attitude van de sprekers tegenover hun taal en de uitkomst bij factor 9 zegt iets over de mate van documentatie van de taal. De mate van bedreiging van de taal wordt bepaald aan de hand van een 6-puntsschaal: deze reikt van 0 – uitgestorven tot en met 5 – veilig. Zie de tabel hieronder voor een voorbeeld bij factor 1.

Bij elk van de volgende factoren opgesteld door UNESCO wordt de situatie kort toegelicht voor het Rijssens, omdat deze minderheidstaal in dit onderzoek centraal staat. Door middel van de antwoorden op de lijst van de door UNESCO opgezette Language Vitality Index kan het resultaat indiceren of het Rijssens als een bedreigde taal gezien kan worden. Het gemiddelde eindcijfer kan daarnaast laten zien in welke mate het Rijssens bedreigd is, reikend van *uitgestorven* tot en met *veilig*. Het Rijssens wordt in dit onderzoek gezien als een bedreigde taal, geen dialect. De term ‘dialect’ zal ook niet vallen, om aan te geven dat er geen onderscheid gemaakt zal worden tussen zogeheten dialecten en talen, maar dat alle taalvarianten vallen onder de verzamelnaam ‘taalvariëteiten’ of ‘talen’. Daarom wordt er in het resultaat van UNESCO’s Language Vitality Index rekening gehouden met het Rijssens als een volwaardige taal.

Mate van bedreiging	Cijfer	Factor (bv. factor 1: taal- overdracht tussen generaties)
Veilig	5	De taal wordt door elke generatie gesproken
Onveilig	4	De taal wordt door sommige kinderen gesproken, maar in beperkte domeinen
Definitief bedreigd	3	De taal wordt vooral door ouders en oudere generaties gesproken
Ernstig bedreigd	2	De taal wordt vooral door de grootouders en oudere generaties gesproken
Kritiek bedreigd	1	De taal wordt nog door een erg beperkt aantal gesproken (vaak oudere generaties grootouders)
Uitgestorven	0	Er zijn geen sprekers meer

Tabel 1 Weergave mate van bedreiging voor factor 1, taaloverdracht tussen generaties. Van UNESCO (2003) met Nederlandse vertalingen van Slijkhuis, R. (2018) – ook te lezen in de overige factoren besproken hieronder.

Factor 1. Taaloverdracht tussen generaties

Een taal is veilig in deze context wanneer deze door alle generaties van een taalgemeenschap wordt gesproken. Een taal wordt gezien als bedreigd wanneer de taal niet meer als moedertaal wordt verworven. Een taal is uitgestorven zodra de laatste moedertaalspreker is overleden.

Het Rijssens scoort op deze factor een 3 – de taal wordt vooral door de leeftijdscategorie van boven de dertig gesproken. Na 1990 zijn er weinig gezinnen die hun kinderen (deels) hebben opgevoed in het Rijssens in vergelijking met het aantal gezinnen die met het Nederlands zijn opgevoed. De meeste volwassenen (van vijftig jaar of ouder) die nog deels of volledig zijn opgevoed met het Rijssens spreken het Rijssens wanneer mogelijk. Dit gebeurt in deze situaties dan in bijna alle sociale contexten; zelfs bij het gemeentehuis of de dokter. Het Rijssens is zelfs vaak nog de norm in de zorg- en bouwsector en familiekringen. De overdracht van de taal aan de nieuwe generatie gebeurt in deze sectoren dan ook vaker.

Factor 2. Absoluut aantal sprekers

Een kleine taalgemeenschap loopt meer risico op taalverlies of taaldood dan een grote taalgemeenschap. Een kleine gemeenschap kan ook fuseren met een naburige taalgemeenschap waardoor eigen cultuur en/of taal verloren kan gaan.

Er is geen recent onderzoek geweest naar het absoluut aantal sprekers van het Rijssens. Uit het onderzoek van Henk Bloemhoff 'Taal telling Nedersaksisch' uit 2005, telde het West-Overijssels, waarvan Rijssen onderdeel uitmaakt, een sprekerspercentage van 73% (Bloemhoff, 2005). Rijssen telde bijna 29000 inwoners in januari 2020¹. Een ruwe schatting van sprekers zou neerkomen op ongeveer 6500 actieve sprekers uitgaande van een actieve sprekersgroep van, voorzichtigheidshalve, 20% van de bevolking (zie hoofdstuk 1.2a 'Geschiedenis' voor meer informatie over de aantallen).

Factor 3. Aantal sprekers ten opzichte van de totale populatie

Een taal is veilig in deze context wanneer deze door de hele populatie wordt gesproken. Een taal wordt gezien als ernstig bedreigd wanneer enkel een minderheid van de populatie de taal spreekt. Een taal is uitgestorven wanneer niemand de taal meer spreekt als moedertaal. De totale populatie kan ook een regionale gemeenschap omvatten.

Het Rijssens scoort op deze factor een 2 – een minderheid spreekt de taal nog. Rijssen telt 28.805 inwoners (januari 2020), waarvan een aantal de taal nog (actief) spreekt. Ongeveer 50% van de inwoners is ouder dan 35 jaar oud (AlleCijfers, 2021), wat doet vermoeden dat veel van deze inwoners nog Rijssens kunnen spreken, maar niet allemaal. Dit vermoeden vloeit voort uit het feit dat het spreken van de variëteit werd ontmoedigd vanaf de jaren '60. Veel ouders hebben er toen voor gekozen om hun kinderen op te voeden in het Nederlands en dit aantal is sindsdien alleen maar toegenomen. Het percentage sprekers van het Rijssens is naar schatting afgenomen van 80% naar 20% binnen 100 jaar (zie hoofdstuk 1.2a 'Geschiedenis' voor meer informatie over de percentages).

Factor 4. Taaldomeinen en domeinverschuivingen

De domeinen waarin een taal gesproken wordt hebben invloed op de overdracht van de taal aan nieuwe generaties. Een taal is veilig in deze context wanneer de taal in alle tijden binnen alle domeinen de norm is. Een taal is ernstig bedreigd wanneer deze enkel in zeer formele (niet-alledaagse) context of juist zeer informele context (zoals binnen een bejaardentehuis of op de bouw) wordt gebruikt. Een taal wordt in deze context gezien als uitgestorven wanneer deze nergens en in geen enkele situatie meer gebruikt wordt.

Het Rijssens scoort op deze factor een 3 – de dominante taal wordt nog in huiselijke sferen en bepaalde werksectoren gebruikt (informeel), maar eens per jaar vergadert de gemeente Rijssen-Holt en nog in

het plat en af en toe worden er wel eens kerkdiensten (formeel).

Factor 5. Respons op nieuwe domeinen en media

Door de ontwikkeling van de samenleving en technologie ontstaan nieuwe domeinen en media waarvoor nieuw vocabulaire aan talen wordt toegevoegd. Hoe meer een taal gebruikt wordt in nieuwe domeinen, hoe veiliger een taal is. Een taal is veilig in deze context wanneer deze taal in alle nieuwe domeinen wordt gebruikt (een taal wordt in dit geval ook wel dynamisch genoemd). Een taal is ernstig bedreigd wanneer deze enkel in bepaalde nieuwe domeinen wordt gebruikt. Een taal wordt in deze context gezien als uitgestorven wanneer deze in geen enkel nieuw domein wordt gebruikt.

Het Rijssens scoort op deze factor een 3 – de taal wordt gebruikt in veel verschillende (nieuwe) domeinen, hoewel het lastig is om hier een eenduidig antwoord op te geven. Het Rijssens laat zichzelf namelijk wel in verschillende domeinen zien, maar in elk van deze domeinen zijn er slechts een handvol accounts actief. Rijssen kent bijvoorbeeld enkele liedjes, podcasts, revues, spelletjes, teksten, sites, radio- en televisieprogramma's in het Rijssens die door Rijssenaren zijn opgezet, maar die hebben elk misschien 'maar' een bereik van ongeveer tweeduizend luisteraars of kijkers. Daarnaast worden bijna alle neologismen direct overgenomen vanuit het Nederlands, wat wil zeggen dat het Rijssens misschien niet zo vitaal is. Meer over deze nieuwe ontwikkelingen zijn te lezen in een later hoofdstuk (1.2b 'Nieuwe ontwikkelingen').

Factor 6. Beschikbaarheid van materiaal voor onderwijs en in de literatuur

Een taal is veilig in deze context wanneer deze wordt gebruikt in het onderwijs en bovendien gestandaardiseerd is door middel van een woordenboek en grammatica. Een taal wordt gezien als ernstig bedreigd wanneer de literatuur in deze taal enkel een symbolische waarde heeft en het taalonderwijs geen plaats heeft in het reguliere onderwijsprogramma. Een taal is uitgestorven wanneer er geen schriftelijke bronnen meer in deze taal beschikbaar zijn. Sommige spreektaal zijn er juist trots op wanneer er niet zo veel geschreven wordt, maar dat de taal oraal wordt overgedragen aan de nieuwe generaties. Over het algemeen is de mate van geschreven materiaal een goede indicator van sociale en economische ontwikkeling van een taal. Boeken voor verschillende leeftijden en over verschillende onderwerpen zijn nodig voor een positieve taalvitaliteit.

Het Rijssens scoort op deze factor een 1 – er bestaat een schrijfwijze, maar deze is niet bekend bij de sprekers of ze hechten er weinig tot geen waarde aan – zie hoofdstuk 1.2a 'Geschiedenis' voor meer informatie over deze schrijfwijze. De meeste sprekers van het Rijssens schrijven bijna nooit Rijssens, al bestaat er sinds kort wel een Facebookgroep ('Ech Riessens') met 6000 leden waarbij er dagelijks in het Rijssens gecommuniceerd wordt. Er zijn enkele boeken en stukken geschreven in het Rijssens, maar dit zijn vooral (humoristische) teksten over de taal en cultuur van Rijssen.

De volgende factoren gaan over de attitude tegenover de taal. Een negatieve attitude tegenover de eigen taal kan resulteren in de onderdrukking van de taal, terwijl een positieve attitude juist kan leiden tot bevordering van het behoud van de taal.

Factor 7. Officiële status en gebruik: Taalattitude en taalbeleid op bestuurlijk niveau

Een taal is veilig in deze context wanneer deze officieel wordt erkend. Een taal is ernstig bedreigd wanneer de overheid het gebruik van de taal belemmert en tegengaat. Een taal wordt in deze context gezien als uitgestorven wanneer gebruik van de taal (in de openbare ruimte) wordt verboden door de

overheid. Vanaf bestuurlijk niveau wordt bepaald in welke domeinen de taal gebruikt kan worden en hoe met meertalige situaties wordt omgegaan.

Het Rijssens scoort op deze factor een 4 – de overheid ondersteunt de taal in een zekere mate. Er bestaat geen direct management vanuit de overheid op het Rijssens, maar het Nedersaksisch heeft sinds 2018 de status als erkende taal binnen Nederland gekregen. Hiermee zouden alle variëteiten binnen het Nedersaksisch erkent en gestimuleerd moeten worden vanuit de overheid. Het spreken van je eigen taalvariëteit wordt dus niet ontmoedigd, maar er wordt nog steeds wel verwacht dat je de Nederlandse taal machtig bent en kunt spreken in formele domeinen, omdat het nog geen officiële taal is (zoals het Nederlands en het Fries). Dit zou namelijk betekenen dat alle officiële documenten vertaald zouden moeten worden naar het Nedersaksisch en daar is (nog) geen geld voor vrijgemaakt.

Factor 8. Taalattitude van de taalgemeenschap tegenover hun eigen taal

Vaak zijn mensen niet neutraal wanneer ze naar hun eigen minderheidstaal kijken, ze zijn er vaak óf trots op óf schamen zich ervoor. Een taal is veilig in deze context wanneer al haar sprekers de taal waarderen en willen promoten, ernstig bedreigd wanneer slechts een selecte groep sprekers strijdt voor taalbehoud en de rest van de gemeenschap hier geen waarde aan hecht. Een taal wordt in deze context gezien als uitgestorven wanneer niemand zich zorgen maakt om het behoud van de taal en iedereen prefereert om de dominante taal te spreken, waardoor er uiteindelijk geen moedertaalspreker meer bestaat binnen de gemeenschap.

Het Rijssens scoort op deze factor een 2 – sommige leden van de Rijssense gemeenschap zijn voorstanders voor het behoud van de taal, maar anderen zien het graag verdwijnen. In Rijssen zie je dat vooral de jongere generatie bewust afstand wil nemen van de taal, omdat ze zich ervoor schamen of ze geen meerwaarde zien in het spreken of verstaan van de taal. De oudere generatie van Rijssen daarentegen spreekt het Rijssens nog dagelijks en deze een groot deel van deze groep spreekt beter Rijssens dan Nederlands. Voor de oudere generatie behoort het Rijssens dus ook tot hun eigen identiteit.

De volgende factor laat vooral het belang zien van documentatie van de taal, in zowel geschreven als gesproken taal.

Factor 9. Beschikbare documentatie

Een taal is veilig in deze context wanneer uitgebreide documentatie in zowel geschreven, auditieve en visuele vorm in goede kwaliteit beschikbaar is. Een taal wordt gezien als ernstig bedreigd wanneer slechts zeer gelimiteerde hoeveelheid van geschreven materiaal beschikbaar is en audio en visuele materialen van uit uiteenlopende kwaliteit en schaars beschikbaar zijn. Een taal wordt in deze context gezien als uitgestorven wanneer geen enkele vorm van documentatie beschikbaar is.

Het Rijssens scoort op deze factor tussen 3 en 4 – er bestaat een woordenboek, grammatica en teksten. Geschreven teksten zijn meestal korte verhaaltjes of gedichten gedeeld in kranten of op websites. Audiofragmenten en enkele videofragmenten waarin het Rijssens gesproken wordt zijn te vinden op mediaplatformen zoals YouTube. Geschreven, gesproken of gefilmde fragmenten worden ongeveer maandelijks uitgebreid, waardoor de bestaende (online) collectie steeds groeit. Over deze documentatie is meer te lezen in hoofdstuk 2.1a 'Nieuwe Ontwikkelingen'.

Het Rijssens scoort volgens de uitkomsten van dit een gemiddelde van ongeveer 2,5. Dit resultaat laat zien dat het Rijssens zich tussen 'definitief bedreigd' en 'ernstig bedreigd' bevindt.

1.2 Taal als uitgangspunt

Taal is onmisbaar voor communicatie tussen mensen en doet mensen verbonden voelen met elkaar. Dat taal cruciaal is voor het saamhorigheidsgevoel van een gemeenschap geldt zeker voor minderheidsgemeenschappen die communiceren middels een niet-standaardtaal. Dat deze talen zo een belangrijk onderdeel is van de cultuur is onder andere te zien aan de moeite en de tijd die grote organisaties zoals UNESCO steken in onderzoek naar bedreigde minderheidstalen. Ook besteden steeds meer overheden aandacht aan de in hun land voorkomende taalvariëteiten. UNESCO geeft de volgende reden waarom er actie ondernomen moet worden voor de recentelijke toename van taalverlies: 'Taaldiversiteit is essentieel voor het menselijk erfgoed. Elke taal belichaamt de unieke culturele wijsheid van een volk. Het verlies van een taal betekent daarom een verlies voor de hele mensheid' (eigen vertaling van de introductie uit het artikel van UNESCO: Intangible Cultural Heritage Section's Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, 2003).

In het artikel van Jiang (2000) wordt zelfs genoemd dat taal het directe spiegelbeeld is van cultuur. Jiang merkt op dat de cultuur van een gemeenschap direct zichtbaar gemaakt kan worden door de eigen taal en dat deze taal deel uitmaakt van een (groeps)identiteit. Veel gemeenschappen zien de laatste paar jaren een afname in het aantal moedertaalsprekers van hun taalvariëteit. Deze trend heeft in de meeste gevallen te maken met oppressie van de taal (Henze & Davis, 2008) of taalverschuiving en convergentie naar de standaardtaal (Bower, 2017; Hinskens, 1996). Veel taalgemeenschappen zijn vastberaden om deze daling van sprekersaantallen tegen te gaan en proberen de taal weer te herstellen.

Taalactivisten hebben het beschermen van de eigen taal en cultuur als doel en willen ingrijpen voordat de laatste moedertaalspreker van de taal verdwenen is. Taalactivisten willen ervoor zorgen dat het gebied met haar cultuur gespaard blijft, mede door middel van het behouden van de eigen taal. Het proces waarbij actief geprobeerd wordt om een taal te behouden wordt ook wel taalrevitalisatie genoemd.

Taalrevitalisatie is het proces dat opkomt wanneer een taal aan het vervallen is of op het moment wordt onderdrukt. Het proces probeert te voorkomen dat taal (verder) zal veranderen of verdwijnen, waarbij allerlei middelen gebruikt kunnen worden. Er zijn meerdere factoren die een rol spelen in de overweldigende aandacht voor uitstervende talen van de laatste tijd, maar de meest gebruikelijke factor is de erkenning van de rechten van zowel de individuele sprekers als hele gemeenschappen (Grenoble & Whaley, 2005).

Vaak begint het idee om een taal te revitaliseren bottom-up, bij de zogeheten 'graswortels' van de gemeenschap. Deze fundamentele beweging is een lokaal georganiseerde inspanning van een groep of een paar individuen die veranderingen willen aanbrengen of invloed willen uitoefenen op een sociaal beleid. In het geval van verandering van taalbeleid zijn het vaak participanten die intern betrokken zijn bij de taal, maar die niet de regie van taalmanagement van het taalgebied volledig in handen hebben. Vaak wil deze groep de weg naar top-down management (wat meestal gebeurt vanuit de overheid) voorbereiden door ideeën en ideologieën te verspreiden binnen de eigen gemeenschap (Spolsky, 2009) en daarmee de heropleving van de taal opstarten.

Er bestaan talen die algemeen geaccepteerd worden en niet gezien worden als minderwaardig. Deze talen zijn vaak de standaardtalen van bepaalde gebieden. In tegenstelling tot deze talen bestaat er ook een groot aantal (minderheids)talen die juist geassocieerd wordt met armoede, schaamte of trauma's. Om deze reden is het belangrijk dat er altijd voorzichtig te werk moet worden gegaan bij het proces van taalrevitalisatie: het vraagt om een luisterend oor richting de gemeenschap in kwestie. Inspelen op de noden en wensen van de gemeenschap bij het maken van een taalrevitalisatieplan is hierbij essentieel. Immers, het is belangrijker een effectieve manier van

revitalisatie toe te passen dan vast te houden aan de geschreven regels over taalrevitalisatie. Zo zou het uitbreiden van het literatuuraanbod van een taal een gekozen plan van aanpak voor revitalisatie van een taal kunnen zijn, maar als in werkelijkheid het merendeel van de gemeenschap de taal niet kan of niet wil lezen, zou dit een onsuccesvolle stap geweest zijn richting taalrevitalisatie. Daarnaast vragen verschillende talen uiteraard om een verschillende aanpak van revitalisatie. Een taal die alleen nog maar gesproken wordt door een aantal moedertaalsprekers op leeftijd heeft bijvoorbeeld een heel andere aanpak van revitalisatie nodig dan een taal die nog op dagelijkse basis gebruikt wordt door een honderdtal sprekers in allerlei verschillende sociale contexten.

2 Taalrevitalisatie

Het Rijssens is niet de eerste en zal zeker niet de laatste taal zijn die met een afname van sprekers te maken krijgt en de status 'ernstig bedreigd' draagt. Natuurlijk is taal plastisch en vatbaar voor verandering, maar er zijn veel talen geweest die deze veranderingen niet aan hebben gekund en uiteindelijk taaldood zijn verklaard. Meerdere organisaties hebben geprobeerd manieren te vinden om het uitsterven van een taal te voorkomen en tijdig een taalrevitalisatieplan op te zetten. In dit hoofdstuk worden een paar van deze taalrevitalisatieprocessen onderzocht en besproken. Hierna wordt gekeken naar een verondersteld passende aanpak voor het revitaliseren van het Rijssens.

In het artikel van Olko (2021) wordt verondersteld dat de oorzaak van taalverlies of taaldood meestal het gevolg is van de vermeende economische achterstand wanneer men een minderheidstaal spreekt. De deelnemers van deze minderheidsgroepen willen hun kinderen de gestigmatiseerde schaamte door het spreken van een minderheidstaal besparen. Om deze reden worden de kinderen vaak in de officiële standaardtaal opgevoed, omdat verondersteld wordt dat kinderen hierdoor verzekerd zijn van betere leefomstandigheden en baankansen. Het is dus belangrijk dat dit stigma van minderheidstalen wordt afgebroken en dat de taal een positievere attitude krijgt binnen en buiten de gemeenschap. Dołowy-Rybińska & Hornsby (2021) benadrukken zelfs dat taalrevitalisatie alleen succesvol kan zijn wanneer er een positieve attitude tegenover de taal bestaat vanuit de gemeenschap. Farfán en Olko (2021) geven aan dat taalrevitalisatie inderdaad voor een groot deel afhangt van een collectief, positief gemeenschapsgevoel. Een praktisch doel van taalrevitalisatie zou dan ook het samenbrengen van verschillende generaties moedertaalsprekers kunnen omvatten, zodat de gemeenschapsparticipanten door middel van taal dichterbij elkaar kunnen staan. Wanneer verschillende mensen van verschillende leeftijden en sociale klasse samengebracht worden en ze spreken in de taal die hen verbindt, kan dat zorgen voor een positievere taalattitude en een gevoel van saamhorigheid (Farfán & Olko, 2021).

In het artikel van Penfield (2021) wordt het standpunt over taalrevitalisatie beschreven vanuit het perspectief van een bekende taalactivist uit Australië, Margaret Florey. Florey verklaart dat, naast een positieve taalattitude, een taalrevitalisatieproject idealiter de volgende punten moet bevatten:

- Definieerbare en realistische doelen
- Meetbare uitkomsten
- Een reactie op een specifieke behoefte
- Het moet passen binnen een groter geheel
- Een identificeerbare doelgroep
- Een werkplan met verschillende niveaus en fases met een einddatum

Deze stappen zijn volgens Florey dus noodzakelijk voor het opzetten van een succesvol revitalisatieplan van een taal. Penfield zelf voegt hieraan toe dat dit alleen gerealiseerd kan worden als deze stappen goed en van tevoren zijn gepland en uitgedacht.

Na de grondige planning en een inventarisatie van de attitude van de sprekers tegenover de taal kan een revitalisatieproject daadwerkelijk in werking worden gebracht. Het doel van het taalrevitalisatieproces van het Rijssens is de taal weer levendiger maken onder de jeugd, omdat dit de leeftijdscategorie is die de taal het minst goed spreekt. Het revitalisatieproces is al een tijdje aan de gang in Rijssen, zoals te lezen is in het volgende hoofdstuk 1.2., maar dit onderzoek probeert een wetenschappelijke ondergrond te geven als ondersteuning voor het revitalisatieproces van het Rijssens.

2.1 Vertalen: dé aanpak voor taalrevitalisatie

Het onderzoek van Bloemhoff (2005) liet zien dat in de regio waar Rijssen onder valt 75,7% de inwoners in staat is om de eigen taal te lezen. Echter, hetzelfde onderzoek liet zien dat in praktijk maar 45,6% frequent (wekelijks tot maandelijks) leest in de minderheidstaal. Het verschil tussen deze twee percentages laat de gemiste potentie van actieve lezers duidelijk zien. Zoals ook Bloemhoff hierbij zelf opmerkt; wellicht zou er meer gelezen worden in de taal als er meer en gevarieerder literatuuraanbod zou bestaan. Het zou kunnen betekenen dat meer literatuur in het Rijssens leidt tot meer lezers van de taal, wat op zijn beurt weer kan leiden tot een stap dichterbij een succesvolle taalrevitalisering.

Volgens Williams (2009) hebben talen die langere tijd onderdrukt worden vaak een klein literair aanbod, omdat het maken van vertalingen geen noodzaak is. Literatuur wordt vaak alleen in de dominante taal gebruikt. Hierdoor wordt extra literatuuraanbod in de onderdrukte taal gezien als onnodig, omdat de gemeenschap toch tweetalig is en boeken kunnen lezen in de dominante taal. Een bekende aanpak van taalrevitalisatie is daarom het opzetten of vergroten van het aanbod van leesmateriaal in de doeltaal en de gemeenschap te overtuigen dat hun eigen taal ook waardig en belangrijk is.

In het artikel van (Underriner, et al., 2021) wordt aangeraden om boeken te schrijven, maar om de focus te leggen op kinderboeken, zodat kinderen al op jonge leeftijd kennis kunnen maken met de taal. Een praktische toevoeging hierbij; deze boeken kunnen dan ook voorgelezen worden aan de kinderen uit de gemeenschap, zodat deze niet alleen de taal kunnen lezen, maar dat ze ook meteen de juiste klankassociaties leren. Ook audioboeken waarnaar geluisterd kan worden vanuit een toegankelijk platform is een praktische manier om het literatuuraanbod van een taal te vergroten, door je boek in eigen beheer te publiceren op een audioboekwebsite bijvoorbeeld.

In het artikel van (Elliott, 2021) wordt aangeraden om vertaalde boeken (ook) uit te brengen als e-book, omdat dit duurzamer is en minder productiekosten met zich meebrengt. Daarnaast is het voor de doelgroep van de revitalisatie natuurlijk ook relevant, omdat de meeste e-booklezers jonger zijn dan 50 (Watson, 2018) en het revitalisatieproces van het Rijssens juist op deze generatie gericht is. Elliott geeft in zijn artikel ook aan dat voor een revitalisatieproces audio-, maar vooral ook videofragmenten in informele spraak erg nuttig zijn. Hierdoor blijft de taal niet hangen in een ouderwetse schrijftaal, maar worden de nieuwe sprekers bekend gemaakt met alledaagse taal. Een voorbeeld van deze aanpak van taalrevitalisatie is te zien bij de Noord-Amerikaanse inheemse taal Passamaquoddy. Een moedertaalsprekerster van deze taal heeft binnen haar gemeenschap video's gedeeld waarin ze Passamaquoddy spreekt met haar vrienden. Deze actie heeft er voor een deel voor gezorgd dat de taal nu bezig is met revitaliseren en kinderen zelfs weer deels opgevoed worden met de taal. Voor het Rijssens zou een vergelijkbare aanpak kunnen betekenen dat de boeken die vertaald worden naar het Rijssens meteen ingesproken zouden kunnen worden door een moedertaalspreker.

Essegbey (2015) wijst in zijn artikel op een minpunt van taalrevitalisatie waarin vooral geld een grote rol speelt: De vertalingen die gemaakt worden in minderheidstalen worden vaak niet gebruikt in educatie, omdat hiervoor geen noodzaak is. Hierdoor wordt er veel geld gestoken in de vertalingen van allerlei literatuur, terwijl het uiteindelijk geen meerwaarde biedt voor de gemeenschap of daarbuiten. De vertalingen worden immers niet gebruikt voor onderwijsmateriaal, waardoor de jongere schoolgaande generatie er niet mee in aanraking komt. Echter, het feit dat het Rijssens nog niet gebruikt wordt in educatie kan ook juist gezien worden als drijfveer voor het verbreden van het literairaanbod in het Rijssens. Sinds het Nedersaksisch convenant is getekend in 2018 is het namelijk toegestaan om in het primair én secundair (in de vrije ruimte) onderwijs les te

geven in de regionale taal (Rijksoverheid: convenant van het Nedersaksisch, 2018). Daarnaast staat dit convenant voor het belang om het Nedersaksisch in gesproken en geschreven vorm te ondersteunen en de gebruiksmogelijkheden te stimuleren 'zodat oudere generaties gemotiveerd worden om hun taal aan jongeren door te geven en dat jongeren ervoor open staan om de taal te leren en te gebruiken' (geciteerd uit pagina 1 van het convenant, 2018). Enkele organisaties hebben ook de meerwaarde van educatie in minderheidstalen binnen Nederland laten zien. Een voorbeeld is de Nedersaksische organisatie 'de IJsselacademie' die gastlessen in het Nedersaksisch op het MBO verzorgt. Het doel van deze lessen is het aansporen van jongeren om het Nedersaksisch te spreken tijdens hun werk, om op deze manier de band met de Nedersaksischspreekende cliënten te versterken. Ook in Rijssen hebben taallessen over het Rijssens hun vruchten al afgeworpen. Zo verzorgen Arie Jansen en Gerrit Dannenberg sinds 2018 lessen voor basisschoolkinderen, waar ze kinderen kennis laten maken met de Rijssense taal. De basisschoollessen worden altijd als interessant en nieuw ervaren door de kinderen, omdat ze er thuis niet meer zo veel mee in aanraking komen (Rijssens Dagblad, 2019). Arie en Gerrit zijn beide erg actief in het in leven houden van het Rijssens. Daarnaast is Gerrit ook lid van de *Kreenk vuur de Twentse Sproak*, die zich hard maakt voor het behoud van de Twentse spraak.

Essegbey brengt in zijn artikel twee punten naar voren als redenen waarom het steken van geld in het maken van een standaard schrijfwijze het misschien niet waard zou zijn. Het eerste probleem doet zich voor na het maken van de standaard schrijfwijze; deze wordt, zoals eerder aangegeven, weinig tot niet gebruikt door de doelgroep. Essegbey's tweede punt gaat over de gevolgen van een standaard schrijfwijze. Deze kan namelijk, als er sprake is van variatie binnen een taal, voor afname van deze variaties zorgen. Dit zou voor het Rijssens inderdaad kunnen betekenen dat heel enkele klankvariaties, die in de discussie verder ter sprake zullen komen, misschien niet stand zouden houden binnen de gemeenschap door het opzetten van een standaardvariant. Echter, het zou waarschijnlijker zijn dat het (geschreven) Rijssens helemaal geen stand zal houden wanneer er geen schrijfwijze zou bestaan, omdat een geschreven spellingswijze een noodzakelijke voorwaarde is voor verdere plannen in een taalrevitalisatieproces (Lüpke, 2011). Daarnaast kan het implementeren van een standaard schrijfwijze zorgen voor vlottere vertaalprocessen, omdat er niet meer gediscussieerd hoeft te worden over de schrijfwijze. Dit zorgt voor een praktische en snelle manier van vertalen naar de doeltaal. Ten slotte is geschreven taal niet meer te ontkoppelen van de huidige wereld, waarin sociale media een grote rol speelt, uiteraard ook in het leven van Rijssenaren. Als mensen zich comfortabel genoeg voelen om het Rijssens te schrijven op deze platformen door middel van een houvast van een standaard schrijfwijze, zal de taal zich sneller verspreiden en zal dit zelfs tot een positievere attitude tegenover het Rijssens kunnen leiden.

In hetzelfde artikel bespreekt Essegbey verder dat taalrevitalisatie vooral te maken heeft met de persoonlijke waarde die je aan de taal hecht en dat het wellicht beter zou zijn als er daarom een systeem zou bestaan wat ervoor zorgt dat mensen op hun eigen manier kunnen schrijven in hun taal. Dit zorgt ervoor dat alle mensen die moeite willen steken in het schrijven van teksten dit ook gaan doen en niet bang hoeven te zijn dat ze hun eigen taal niet goed kunnen schrijven. Deze situatie is ook terug te vinden in het Rijssens: Veel mensen willen wel in het Rijssens schrijven, maar zijn vaak bang voor de negatieve reacties op hun spellingswijze. Deze angst is vooral terug te lezen in berichten en reacties op de Facebookpagina 'Ech Riessens', waar vaak gewezen wordt op het 'foutieve' gebruik van het Rijssens van de volgers.

Een standaard schrijfrichtlijn die ruimte geeft aan verschillen binnen de gemeenschap zou dit probleem kunnen verhelpen volgens Essegbey. Hoeveel ruimte de richtlijn moet geven aan de sprekers is dan aan de gemeenschap zelf. Het belangrijkste hierin is dat de mensen elkaar kunnen

begrijpen wanneer ze elkaars teksten lezen.

Uit voorafgaande literatuur kan verondersteld worden dat een goede manier van taalrevitalisatie voor het Rijssens het uitbreiden van de beschikbare literaire bronnen in de doeltaal zou kunnen zijn. Hierbij zal een standaard spellingsrichtlijn van belang zijn, zodat de nieuwe generatie Rijssenaren onderwijs kan krijgen in de doeltaal. Het schrijven of vertalen van (kinder)boeken zal ervoor zorgen dat kinderen op een makkelijke manier in aanraking kunnen komen met de taal op een jonge leeftijd. Het toevoegen van e-boeken en audioboeken zou daarbij een goede aanvulling zijn om de leesvaardigheid en luistervaardigheid te vergroten voor zowel de moedertaalsprekers als de niet-moedertaalsprekers.

2.2 Vertalen naar een minderheids-spreektaal

Le Petit Prince, geschreven door Antoine de Saint-Exupéry, is één van de meest vertaalde boeken ter wereld en is vertaald in verschillende minderheidstalen. Het lijkt door de kleurrijke tekeningen in eerste instantie op een kinderboek. Echter, het boek is echter (ook) bedoeld voor volwassenen. Het boek laat zien hoe bekrompen volwassenen denken. De kleine prins, die van een andere planeet komt, laat zien dat kinderen door hun manier van denken en het willen verkennen van de wereld juist kennis en wijsheid kunnen vergaren. Het hoofdthema van dit boek wordt goed uitgelegd door het geheim wat de vos aan de kleine prins toevertrouwd: 'Alleen met het hart kun je goed zien. Het wezenlijke is voor de ogen onzichtbaar' (uit hoofdstuk 21 van *Le Petit Prince*).

Het boek is dus interessant voor zowel kinderen als volwassenen.

In 2019 is de documentaire 'Het wonder van *Le Petit Prince*' uitgebracht. Deze documentaire laat het vertaalproces zien van de vertaling van het boek naar vier verschillende minderheidstalen: Tamazight (Noord-Afrika), Sámi (noorden van Finland), Nawat (El Salvador) en (oud) Tibetaans. In deze documentaire is te zien hoe de vertalers hun emotionele band delen met de vertaling en hiermee de strijd voor hun taal en cultuur aangaan. De reden en de middelen voor het vertalen van het boek is voor elk van deze talen anders, maar er is één ding waar ze het in ieder geval over eens zijn: taal maakt deel uit van je identiteit en zonder je eigen taal verlies je een deel van jezelf en je cultuur.

Het vertaalproces van het boek in deze vaak oude talen ging soms moeizaam. In het Nawat bijvoorbeeld, kwamen heel wat moeilijkheden naar voren, omdat de enige sprekers van de taal niet alle woorden konden vertalen naar hun moedertaal; er staan immers enkele woorden in het boek van De Saint-Exupéry die niet bekend waren bij de laatste moedertaalsprekers van het Nawat. De vertaalsters en de initiatiefnemer moesten hier dan ook manieren bedenken hoe de vertaling het best verwezenlijkt kon worden. Deze vertaler had ervoor gekozen om alle woorden die oorspronkelijk niet in het Nawat voorkwamen of niet bekend waren te voorzien van een synoniem of een omschrijving. De vrouwen noemden een roos 'een rode bloem' bijvoorbeeld, want er waren nog geen rozen voor de komst van de Spanjaarden in Amerika dus er was ook geen woord voor. Ook Bednarowicz (2017) schreef in zijn artikel over de moeilijkheden die kwamen kijken bij het vertalen van het boek in het Turoyo, een Neo-Aramese minderheidstaal. Ook hier moesten bepaalde woorden vertaald worden die in het Turoyo niet bestonden. Zo is er bijvoorbeeld gekozen om het Franse woord 'forêt vierge' (NL: *oerwoud*) letterlijk te vertalen naar 'cobo-btulo', waar 'cobo' "een woud" betekent en 'btulo' "een maagd".

De vertaling naar het Rijssens zal uiteraard geen directe één op één relatie geven met een van de besproken vertaalprocessen in deze minderheidstalen, maar er kan natuurlijk wel veel geleerd worden van voorgangers. Mendizabal & Penman (2021) benadrukken dan ook de meerwaarde van het delen van kennis door te kijken naar het revitalisatieproces van andere minderheidstalen. Volgens

Mendizabal en Penman proberen minderheidstalen te vaak het taalrevitalisatieproces op eigen houtje te vervullen, terwijl het proces beter zou verlopen als er samenwerking plaats zou vinden tussen de verschillende talen. Mendizabal en Penman adviseren dat deze samenwerking plaatsvindt in de vorm van transfer van kennis en ervaring. Zo kan het Rijssens er bijvoorbeeld voor kiezen om, net als in het Turoyo, voor elk woord dat niet bestaat in het Rijssens de etymologische geschiedenis achter het woord te vinden en te implementeren in de vertaling naar het Rijssens. Daarnaast is er voor het vertalen naar het Rijssens gekozen om dezelfde vertaaltechniek te gebruiken als bij het Nawat in de documentaire 'Het wonder van Le Petit Prins'. In de documentaire zat de initiatiefnemer ook met een kleine groep moedertaalsprekers om steeds zin voor zin het boek te vertalen naar de minderheidstaal.

3 Het Rijssens

3.1 Geschiedenis van Rijssen

Rijssen is een stad met een rijke geschiedenis. Het was gebruikelijk dat steden aangelegd werden langs veelbelovende handelsroutes, idealiter waar contact gemaakt kon worden met rivieren of handelswegen (Koers, A., 2017). Zo werd Rijssen, gesitueerd tussen Almelo en Deventer met als bijkomstigheid de rivier de Regge, gesticht ca. 900 na Christus (CanonVanNederland, 2020). De eerste geschreven vermelding van Rijssen was in 1188, waar de stad genoemd werd in een goederenregister van de graaf van Dale (Stichting Heemkunde Markelo, z.d.). Nog ver voor deze periode, rond het jaar nul, kwam het Westgermaans in omloop in Oost-Nederland. 500 jaar later ontstonden splitsingen binnen deze taalfamilie en werd het Oudsaksisch voornamelijk in Oost-Nederland en in West- en Noord-Duitsland gesproken. Na migratie vanuit het westen van Nederland ontstond het Nedersaksisch. Het Middelsaksisch werd de nieuwe variant in het midden van Oost-Nederland, die rond 1150 – 1550 opkwam. Deze taal wordt ook wel de Hanzeschrijftaal genoemd, omdat deze voornamelijk geschreven werd gebruikt in de Hanzesteden in het Nedersaksische gebied, waar dus ook Rijssen onder viel (Bloemhoff et al., 2019). Rond deze periode kreeg Rijssen ook haar stadrechten. Na de late middeleeuwen bleven mensen in Rijssen de taal spreken en voerden ze ook verdere handel in de taal. Toen Rijssen handel voerde als Hanzebijstad van Deventer kwam er nog meer migratie vanuit het Westen. In de 16^e eeuw ontwikkelden veel gebieden een standaardtaal. Zo werd ook in Vlaanderen, Holland en Brabant een Nederlandstalige schrijfwijze opgesteld die voornamelijk door de hogere sociale groepen gebruikt werd. Het bestuurlijke centralisatieplan van het bourgondische hertogschap besloot deze schrijfwijze te verbreiden. Deze taal werd op deze manier meer en meer verspreid over het gebied en zo werd in 1550 het Nederlands gezien als de gemeenschappelijke taal voor de Nederlanden (Prevenier & Blockmans, 1983). Hierdoor is de vermenging van het Middelsaksisch met het Nederlands begonnen in Rijssen en zich steeds meer gaan verspreiden en uitbreiden.

Een tijd later, rond 1788, ontstond ook een geografische tweedeling in Rijssen. De oorzaak van deze tweedeling, die zich ook uitte in uitspraak, zou een gevolg geweest kunnen zijn van de tweedeling die Rijssen verdeelde in twee politieke centra: de westelijke prinsgezinde Rijssenaren en de oostelijke patriotten (Weekblad Rijssen, 1961). Het verschil in uitspraak tussen deze twee groepen is vandaag de dag minimaal en lijkt langzaam zelfs af te nemen. Echter, het is wel een belangrijk stukje geschiedenis wat tijdens het vertalen in het achterhoofd gehouden moet worden. Er zal gemotiveerd moeten worden voor welk van de twee uitspraakvarianten is gekozen.

Het Rijssens werd altijd door alle bevolkingslagen gebruikt, maar het Rijssens neemt de laatste paar decennia af bij de groep hoogopgeleide mensen. Rond 1900 waren er al veel mensen in Rijssen die het Nederlands machtig waren. Vaak waren deze Rijssenaren handelaars die vaak handel voerden met het westen van Nederland. Ook werden steeds meer fabrieken opgericht die later uitbreidden naar de rest van Nederland en soms zelfs het buitenland. Door deze veranderingen vond de Rijssenaar Karel Schönfeld Wichers (geb. 1930) dat het Rijssens al zo ver 'bedorven' (Schönfeld Wichers, K., 1959 p. 3) was, dat hij besloot een woordenboek te maken in 1959. Hierin schreef hij alle Rijssense woorden die hem bekend waren, zodat deze bewaard zouden blijven. In dit boek staan woorden die de gemiddelde Rijssenaar tegenwoordig al niet meer gebruikt in de spreektaal.

Ook begonnen mensen rond deze tijd in grotere lijnen te denken dan binnen hun eigen taalvariëteit en zo werd in het jaar 1979 *het grote Woordenboek Nederlands-Twents* uitgebracht. Daarna volgde ook het woordenboek *Twents-Nederlands* in 1983. Aan het begin van de 21e eeuw

volgde hierop een toevoeging: *Wat (nog) niet in Dijkhuis staat* (2001) geschreven door A. Hottenhuis, uit Rijssen. Het Twents kreeg door middel van deze werken complete woordenboeken inclusief grammatica, spellingvoorschriften, verhalen, gedichten en vertalingen.

3.1a Het Rijssens van nu

Het Rijssens kent een rijke (taal)geschiedenis, net als de rest van de Twentse varianten. Toch wordt het Rijssens vaak gezien als een aparte tak binnen het Twents. Dit heeft de taal vooral te danken aan haar 'eigen' klanken. Veel Twentse variëteiten zijn qua klank veranderd richting het Nederlands, terwijl het Rijssens echt nog haar eigen sjibbolets heeft. Niet-moedertaalsprekers zijn vaak niet in staat om de klanken perfect uit te spreken. Eén onjuiste klank in een woord kan al verraden dat je niet uit Rijssen komt.

Verschillen tussen het Nederlands en het Twents zijn meestal al veel te horen in de klinkers, maar in Rijssen zijn deze nóg weer iets anders. Wanneer een lange klinker eindigt op een 'n', eindigt de klank in het Rijssens namelijk op een nasale 'n'. Het Nederlandse woord *zien* blijft in het Twents hetzelfde, met een /s/- in plaats van een /z/-klank (/sin/), terwijl *zien* in het Rijssens /zē:/ is. Daarnaast heeft het Rijssens meer korte klinkers bij werkwoorden met een 'o' in vergelijking tot het Twents (en het Nederlands). Zo worden de werkwoorden *komen*, *lopen* en *koken* in het Twents uitgesproken als /komn/, /lopn/ en /kokn/. De Rijssense vertaling van deze woorden zijn als volgt: /kɔmn/, /lɔp/ en /kɔkn/.

Ook kent het Rijssens enkele woorden die niet in de rest van Twente gebruikt worden. Enkele voorbeelden zijn: *wichter* – in de rest van Twente wordt hiermee *meisjes* bedoeld, maar in Rijssen betekent dit woord *kinderen*. Het Rijssense woord voor *meisjes* is *meakns*. Een ander voorbeeld is *kuijern*, wat *praten* betekent. In de rest van Twente wordt *proaten* gebruikt.

In de vorige eeuw werden zo nu en dan wel eens verhalen of korte gedichten geschreven, maar er werd nooit echt schriftelijk gecommuniceerd in het Rijssens. Tegenwoordig wordt er steeds meer geschreven in het Rijssens door de opkomst van sociale media, hier wordt meer over verteld in het volgende hoofdstuk. Zoals eerder aangegeven, bestaat er dus een standaardvariant van het Rijssens, opgeschreven door Schönfeld Wichers in 1959. Echter, deze heeft nooit volledige ondersteuning gekregen vanuit de gemeenschap. Zoals te zien is in de bundel opgezet door het *Bestuur Stichting Oudheidkamer Riessen* uit 1986, schreven de Rijssenaren hun teksten in het Rijssens op hun eigen manier. Hieronder staat het volkslied van Rijssen, genomen als voorbeeld uit deze bundel:

Mooi Riessen, geschreven door J.H. Mekenkamp in 1949

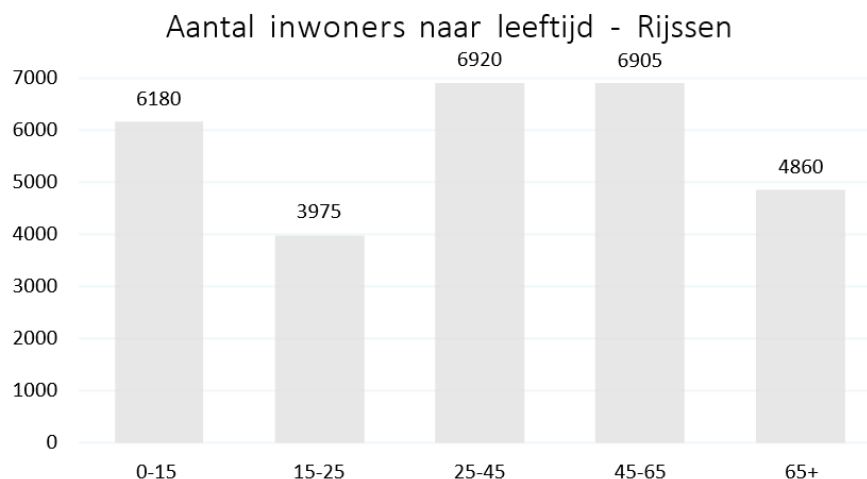
*Tusken 't heed en bos en akker,
tusken 't hoog' en leege laand,
woer 'n Oa zo laankzaam, laankzaam kroonkelt,
zik 'nen weg noar 't noorden baant,
woer nog zeent, de vennekoelen
met de bolnpeeters in 't reet,
woer 't nog völle, völle oolderwàts is,
weet ie woer dàt is of neet,*

*Dàt is in Riessen, dàt oole Riessen,
't mooiste plaetsken oet heel Twentelaand
in heele groote stean, kon 'k vaste aalt nit wean
mear Riessen, jonge joa, jonge joa, jonge joa,
dàt lig mie toch zo noa, toch zo noa, toch zo noa*

*dàt lig mie zo heelder en zo fris,
umdàt 'r mear één Riessen is
umdàt 'r mear één Riessen is.*

3.1b Aantal sprekers

Rijssen telde op januari 2020 een bewonersaantal van 28.805 in een gebied van 2806 hectare. In figuur 1 hieronder is te zien hoe de inwoners van Rijssen per leeftijdscategorie verdeeld zijn volgens AlleCijfers.nl (2021).

Figuur 1 Bevolking in leeftijdsgroepen: aantal inwoners op 1 jan 2020 per leeftijdscategorie in Rijssen

Tegenwoordig spreken de meeste jongeren geen Rijssens meer. Deze situatie kwam, en komt nog steeds, vooral door de veronderstelde achterstand die kinderen zouden meekrijgen wanneer ze een 'dialect' zouden spreken, in plaats van de taal van educatie en baankansen, de standaardtaal. Het spreken van een dialect brengt namelijk het stereotype van het behoren tot een lagere sociale klasse met zich mee (Collins, 2000). De verschuiving van de opvoedingstaal van het Rijssens naar het Nederlands begon al rond 1960. Toch bleef het Rijssens de spreektaal voor de meeste mensen die ongeacht de opvoedtaal.

Het Rijssens wordt namelijk nog altijd veel gesproken met de familie, de vrienden en in winkels. Hierdoor spreken de meeste mensen boven de 50 nog Rijssens, vaak als moedertaal. Tot ca. 1980 zijn de kinderen vaak (volledig) opgevoed in het Nederlands, maar spraken ze wel Rijssens wanneer visite kwam of wanneer iemand ze aansprak in het Rijssens. Nagenoeg alle kinderen die na deze periode zijn geboren zijn opgevoed met het Nederlands en worden ook aangesproken in het Nederlands door de ouders (en andere familieleden). Vanaf dit moment is de afname van moedertaalsprekers in het Rijssens dus flink afgenomen. Er is een aantal gezinnen dat nog wel heeft gekozen om hun kinderen in het Rijssens op te voeden na 1980, maar deze zouden op twee handen geteld kunnen worden. Een schatting van het aantal mensen die het Rijssens momenteel nog spreken ligt rond de 5000. Dit getal is berekend door het optellen van alle inwoners die boven de vijfenveertig jaar oud zijn (zie figuur 1) en daarna vanuit het percentage het aantal sprekers uit te rekenen. Uit het artikel van Bloemhoff (2005) wordt bekend dat in West-Overijssel het percentage sprekers voor deze regio ligt rond de 73%. Volgens het onderzoek van EenVandaag uit 2012 spreekt 55% van de Twentenaren nog Twents.

Voorzichtigheidshalve wordt voor het Rijssens 55% van het totaal aantal sprekers boven de vijfenveertig jaar genomen. Voor dit percentage is gekozen, omdat het onderzoek van EenVandaag recenter beeld geeft van de situatie in Twente. De leeftijdsgrens is op vijfenveertig gezet, omdat het

artikel van Bloemhoff alleen meerderjarigen geïnterviewd had, die vandaag minimaal vijfendertig jaar zouden zijn. De uitgesplitste gegevens van de leeftijdscategorie vijfentwintig tot en met vijfenveertig in grafiek 2 zijn niet verder bekend, dus wordt er gerekend vanaf de leeftijd van vijfenveertig jaar.

Het aantal inwoners uit Rijssen ouder dan vijfenveertig jaar is ongeveer 12000; 55% van dit aantal komt neer op een ruwe schatting van 6500 moedertaalsprekers van het Rijssens. Dit is iets meer dan 1/5e (20%) van het totaal aantal inwoners van Rijssen. 100 jaar geleden was dit nog 80% van het totaal aantal inwoners, volgens een schatting van de directeur van het Rijssens Museum, Gerrit Dannenberg (Tubantia, 2020). Het Rijssens was tot ongeveer 1930 namelijk nog de norm in de meeste sociale contexten binnen Rijssen.

3.2 Nieuwe ontwikkelingen

Enkele taalactivisten in Rijssen zagen deze terugloop van sprekers gebeuren en probeerden sindsdien stukje bij beetje het Rijssens weer te revitaliseren. Hiervoor zijn veel verschillende middelen gebruikt. De gemeentebalie van Rijssen is bijvoorbeeld sinds 2008 officieel tweetalig geworden en huwelijken kunnen gesloten worden in het Rijssens (Van Dulmen, 2017). Ook vergadert de gemeenteraad sinds 2017 eens per jaar in het Rijssens, wat maakt dat ook hier, in een formele context het Rijssens gehoord en gesproken kan worden. De meer individuele en meer informele taalrevitalisatieplannen van het Rijssens worden hieronder verder besproken.

Voor de vertaling van *Le Petit Prince* is kennis vanuit oude literatuur, zoals het woordenboek, uiteraard belangrijk, maar omdat het Rijssens natuurlijk ook met de tijd mee gaat, zal er ook gekeken worden naar recente schrijfwerken en vertaalwerken in het Rijssens. Zo is de vertaling van Bijbel naar het Rijssens nu één van Gerrit Dannenberg's projecten. De Bijbel was al volledig vertaald in een Twents dialect, het Usseloos, door Anne van der Meijden in 2007, maar veel Rijssenaren vonden dit toch een beetje onwennig lezen. Het Usseloos is tenslotte geen Rijssens. Gerrit heeft daarom besloten dat de tekst omgezet moest worden naar het Rijssens, maar dat de tekst ingesproken zou moeten worden en te beluisteren kon worden via een audiobestand op een USB-stick. Dit voorkomt onenigheden over de spelling en kost minder tijd. Het evangelie van Johannes is reeds vertaald en ingesproken en de rest van het nieuwe testament is in ontwikkeling.

Andere voorbeelden van recente schrijfwerken zijn te vinden in lokale kranten. Zo staat er wekelijks een stuk in het Rijssens in *Hart van Rijssen* en worden er wekelijks nog Rijssense wijsheden gedeeld op de site twenthetekst.nl van Gerrit Dannenberg.

Naast korte, geschreven stukjes op websites zijn verschillende taalactivisten in Rijssen ook bezig met andere online acties om het Rijssens meer gehoor te geven. Rijssenaren zijn sinds begin deze eeuw druk bezig om de taal populairder te maken in de sociale media. Zo is er een Facebookgroep opgericht in 2015 (Ech Riessens) waar er verwacht wordt dat alle berichten in het Rijssens worden geschreven. Deze berichten gaan vaak over Rijssense woorden of oude foto's van Rijssen. Ook heeft een drietal middelbare schoolstudentes in mei 2021 een spel gemaakt waarbij de spelers aangemoedigd worden om Rijssens te spreken (Hart van Rijssen, 2021). Door het uitleggen en raden van Rijssense concepten in ruil voor punten, wordt een gesprek starten in het Rijssens aangemoedigd en wordt het spreken van Rijssens laagdrempeliger gemaakt voor de jongere generatie. Daarnaast wordt er gewerkt aan vertalingen van verschillende boeken. Daarnaast zijn er mediakanalen opgezet waarin ongeschreven Rijssens naar voren komt. Zo heeft de pas opgezette Spotify-podcast (WATATA^a) sinds maart 2020 bijna wekelijks een nieuwe aflevering waarin er steeds een uur lang Rijssens wordt gepreut over allerlei onderwerpen met vaak een 'bekende' Rijssenaar als gast.

*"Iej könt zo gek nit bedenken of der is wal nen podcast van.
Zelfs oaver dee dinge woervan a'j zegt van: WATATA?"*

*"Je kunt het zo gek niet bedenken of er is wel een podcast van.
Zelfs over dingen waarvan je zegt: wat is dat dan (wat('s d)at'an)?"
Herkomst van de Podcastnaam 'WATATA?'"^a*

De radiozender van Rijssen, Radio 350, maakt ook wekelijks een programma ('Plat-Zat') waarin er alleen Rijssens wordt gepraat en naar 'platte' muziek wordt geluisterd. Verder wordt het Rijssens ook gesproken in liedjes en revues. Op het mediakanaal YouTube staan in juni 2021 ongeveer honderd liedjes in het Rijssens. Op dit kanaal is sinds 2011 één account zeer actief en plaatst ongeveer maandelijks een nieuwe video over Rijssen. Deze man, jangijs1000, heeft meer dan 13.000 abonnees op YouTube en zijn meest bekeken video telt 30.000 weergaven. Sommige van deze filmpjes laten oud Rijssen zien op video, andere laten recente gebeurtenissen zien uit Rijssen en weer andere filmpjes laten een verhaal horen over Rijssenaren die in het Rijssens met elkaar praten over Rijssen of algemene onderwerpen.

In dit soort media is goed te horen welke kant het Rijssens op gaat. In de podcast zijn er bijvoorbeeld veel woorden te horen die meteen vanuit het Nederlands of het Engels zijn overgenomen – het woord *podcast* bijvoorbeeld. Sterker nog, het overnemen van woorden lijkt een stijgende trend te zijn voor het Rijssens in de laatste decennia. Bijna alle neologismen van het Nederlands vanuit het Engels worden direct overgenomen in het Rijssens. Af en toe worden deze woorden overgenomen met een eigen klankverwisseling in overeenstemming met het Rijssens, zoals in *stofzoeger (stofzuiger)*, maar in woorden zoals *computer* wordt er niets veranderd in de uitspraak in vergelijking met het Nederlands. Er bestaan wel Twentse of Rijssense woorden voor dit soort woorden, maar deze worden vaak alleen gebruikt als grap. Het Twentse woord voor *stofzuiger* is bijvoorbeeld *huulbezem* (letterlijk: *huilbezem*), wat in het Rijssens dan *blèrbesm* zou worden. In de spreektaal worden deze woorden echter weinig tot niet gebruikt. Bij de vertaling van *Le Petit Prince* zal gelet moeten worden op deze neologismen. Er zal steeds moeten worden nagegaan of het Rijssens deze woorden vertaalt of dat er woorden geleend moeten worden van het Nederlands.

Tijdens de vertaling naar het Rijssens zal er onder andere rekening gehouden moeten worden met neologismen, maar er zullen zich ongetwijfeld ook andere moeilijkheden voordoen tijdens het vertaalproces. Daarom zal de eerste deelvraag van dit onderzoek zich richten op de problemen en oplossingen die zullen komen kijken bij het vertalen van literatuur naar het Rijssens. Deze problemen zullen vooral naar boven komen wanneer er sprake is van grammaticale incongruentie tussen het Nederlands en het Rijssens en bij de uiteenlopende meningen van verschillende moedertaalsprekers. De motivatie en de beweegredenen van Rijssenaren om het Rijssens op een bepaalde manier te schrijven is een hierop aansluitende vraag. Tijdens het vertalen zullen daarom ook de overwegingen en de motivatie van de gekozen geschreven varianten als kernpunten gezien worden. Waarom schrijven Rijssenaren het Rijssens op deze manier?

Aan de hand van participierend observatieonderzoek zal er geprobeerd worden om op deze twee vragen antwoord te vinden. Antwoord op deze vragen zal de Rijssense gemeenschap helpen bij de uitbreiding van het taalrevitalisatieproces. Het onderzoeken van de problemen en oplossingen en de motivatie hiervan zal helpen bij het vertalen van meer literaire werken naar het Rijssens.

4 Onderzoeksopzet

4.1 Inleiding

Door middel van participerend observatieonderzoek wordt een literair stuk vertaald naar het Rijssens. Tijdens dit onderzoek zal er worden gekeken of een standaard schrijfwijze van het Rijssens kan verschijnen. Dit wordt gedaan door te kijken naar de problemen die zich voordoen tijdens het vertaalproces en door te kijken naar hoe Rijssenaren deze problemen oplossen door middel van hun moedertaalkennis.

Een deel van *Le Petit Prince* is vertaald naar het Rijssens. Slechts de eerste vier bladzijdes van dit boek zijn vertaald. Dit zijn 553 woorden in 43 zinnen. Hiervoor is gekozen om de kwaliteit van de vertaling binnen dit onderzoek te waarborgen. Daarnaast is vertalen een zeer tijdrovende activiteit, wat ook veel inspanning vergt van de vertalers. De vertaling van het hele boek zou een surrealistische doelstelling zijn binnen een tijdsbestek van twee maand. Het voorwoord en het eerste hoofdstuk zijn vertaald naar het Rijssens. Gedurende deze observatie hebben de participanten en ik veel gedeeld over de meningen van Rijssenaren en het Rijssens. Hierin kwamen verschillende onderwerpen aan bod, waaronder: spelling, (nieuwe) woorden, grammatica en overige onderwerpen die zullen helpen bij het vertalen van het boek.

4.2 Methode

4.2a Inhoud

Er wordt in groepsverband gewerkt aan een vertaling van *Le Petit Prince* naar het Rijssens. Eerst zal er een ruwe vertaling worden gemaakt aan de hand van gesprekken met moedertaalsprekers van het Rijssens. Deze vrijwilligers helpen een conceptvoorstel gereed te maken voor fase twee: de uitwerking. In de tweede fase wordt de ruwe vertaling aangescherpt en bijgeschaafd waar nodig, het naslagwerk wordt in deze fase verricht. De uiteindelijke vertaling zal gedeeltelijk bijdragen aan het revitalisatieproces van het Rijssens. In de vertaling worden spellingsconventies gecombineerd uit verschillende bestaande conventies: de spellingsconventies die gebruikt zijn voor deze vertaling staan verder toegelicht in de bijlagen. Ook zullen hier de grammaticale verschillen in het Rijssens ten opzichte van het Nederlands worden toegelicht.

4.2b Proces

De vertaling is verzorgd door moedertaalsprekers van het Rijssens, twee deskundigen van het Rijssens, die ook moedertaalsprekers zijn van het Rijssens en ikzelf. De moedertaalsprekers werden door mij benaderd en waren enthousiast over het idee om een boek te vertalen naar hun eigen taal. Deze mensen spreken het Rijssens dagelijks wilden op vrijwillige basis meedoen aan het onderzoek. De eerste groep vertalers is twee keer samengekomen om de eerste ruwe versie op papier te zetten. Daarna zijn er nog drie ontmoetingen geweest met de tweede groep, deskundige vertalers.

De eerste fase was erg informeel en de vrijwilligers hoefden zich niet voor te bereiden. Ik legde het doel van de bijeenkomsten aan het begin van het eerste gesprek uit en daarna is het begin van de vertaling meteen gestart. Een zin, of zinsdeel, werd steeds voorgelezen, waarna de groep met een vertaling mocht komen in het Rijssens. Tijdens het vertalen werd bij elk zinsdeel steeds nagegaan wat de keuzes en afwegingen zijn voor de vertaling. Wanneer de klankbordgroep het oneens was met elkaar over een vertaling, of wanneer er grote verschillen in vertaalstijlen waren, ontstond er discussies. Deze discussies, die voornamelijk over spelling, woordkeuze en grammatica gingen, werden opgenomen, genoteerd en later geanalyseerd. Wanneer er onenigheid ontstaan was over de zinsvolgorde of het woordgebruik, werd ook het boek in de originele taal aangehaald, om te

voorkomen dat de vertaling te veel af zou wijken van het origineel. Op sommige momenten kwam de groep niet tot een unaniem besluit over een vertaling, waardoor het vertaalproces vastliep. Op deze momenten werden alle mogelijke vertalingen opgeschreven, zodat deze meegenomen konden worden naar de volgende fase. De bijeenkomsten zijn opgenomen met goedkeuring van de participanten, waardoor naderhand nog kon worden geluisterd naar de opgekomen discussiepunten in de vertaling. Deze eerste versie van het voorwoord en het eerste hoofdstuk zijn op deze manier opgeschreven en samen met de aantekeningen doorgezet naar de volgende fase: het corrigeren van de schrijfstijl en het bijschaven van de eerste versie.

De volgende fase was formeler en meer gestructureerd. Twee deskundigen van het Rijssens, die verder besproken worden in 2.2c, kregen via de mail de eerste conceptversie toegestuurd. Hierin stonden ook alle discussiepunten genoteerd waar de eerste groep niet uit kwam. Deze conceptversie hebben zij voor de eerste bijeenkomst doorgelezen en opmerkingen geplaatst waar nodig. Tijdens de bijeenkomsten met deze groep werd weer per zin gekeken naar spelling, woorden en grammatica. Deze groep heeft ervoor gezorgd dat er consistentie was in al deze punten. Tijdens de laatste bijeenkomst is er nog een keer naar de hele vertaling gekeken en werd er nog eens gecontroleerd op fouten. Alle bijeenkomsten zijn opgenomen met goedkeuring van de participanten.

Tijdens de vertaalprocessen kwamen er steeds gesprekken op gang, wat een natuurlijke vorm van interviewen gaf. In deze gesprekken kwamen allerlei verschillende onderwerpen aan bod die daarna weer geïmplementeerd konden worden in het onderzoek. Zo werd ik bijvoorbeeld op de hoogte gesteld van verhalen over de levensstijl van de grootouders van de participanten, waardoor duidelijk werd dat veel van hen geen tot weinig Nederlands hebben gesproken in hun leven. Zo had een grootmoeder ooit als klein kind in het ziekenhuis gelegen waar ze tegen de verpleging zei '*K heb dös*' (NL: *ik heb dorst*), maar ze haar niet begrepen en ze dus geen drinken kreeg. Ze was nog nooit in aanraking gekomen met het Nederlands, waardoor ze niet aan de verpleging kon vragen om drinken. Tot 1950 verlieten nog veel jongeren in Rijssen school op een vroege leeftijd om te werken bij hun ouders of elders in Rijssen. Hier spraken ze dan ook voornamelijk Rijssens en kregen ze weinig blootstelling aan het Nederlands.

4.2c Participanten

De eerste groep bestond uit vier moedertaalsprekers van het Rijssens, die elk hun hele leven in Rijssen hebben gewoond. In verband met de toen geldende Coronaregels waren twee van deze participanten uit mijn eigen huishouden en twee uit een ander huishouden.

De tweede groep bestond uit twee deskundige mannen die beide veel affiniteit met het Rijssens en de Twentse taal hebben. Deze mannen zijn eerder in dit onderzoek al geïntroduceerd als actieve voorstanders van het behoud van het Rijssens. Gerrit Dannenberg is directeur van het Rijssens museum en heeft een eigen uitgeverij en tekst- en communicatiebureau. Daarnaast was hij tot 2016 docent Nederlands in het voortgezet onderwijs. Arie Jansen is ook oud-docent en geeft samen met Gerrit dialectlessen aan kinderen van de basisschool. Beide zijn erg actieve vrijwilligers die het Rijssens niet graag verloren zien gaan. Arie en Gerrit hebben zelf ook veel vertalingen geschreven en nagekeken.

Ik ben als Rijssenaar zelf natuurlijk ook erg betrokken bij de gemeenschap en de taal, maar ik ben geen moedertaalspreker van het Rijssens. Wel noem ik mezelf receptief meertalig, omdat ik zowel het Nederlands als het Rijssens uitstekend kan verstaan. Ik ben opgegroeid met het Nederlands, maar ik hoor van kleins af aan nog elke dag Rijssens. Dit gebeurt dagelijks, wanneer mijnouders met familie of vrienden praten, wanneer ik in de supermarkt loop en zelfs wanneer ik bij de wat meer elitaire

kledingwinkels in Rijssen naar gesprekken tussen medewerkers en klanten luister.

4.2d Periode

In de periode vanaf 5 april tot 25 juni hebben er vijf bijeenkomsten plaatsgevonden met de vertaalgroepen. Er zijn twee bijeenkomsten geweest met de eerste vertaalgroep in de periode van 5 april tot 15 april. In de eerste bijeenkomst zijn het voorwoord en het eerste deel van het eerste hoofdstuk vertaald en in de tweede bijeenkomst is het tweede deel van het eerste hoofdstuk vertaald. Er zijn drie bijeenkomsten geweest met de tweede groep vertalers. Ook de inhoud van deze bijeenkomsten zijn opgedeeld in verschillende stukken. Gemiddeld heeft elke bijeenkomst een duur van twee uur geteld. In totaal is er dus ongeveer tien uur aan opgenomen audiomateriaal.

5 Verbanden tussen het Rijssens en eerder onderzoek

5.1 Resultaten

In deze vertaling is getracht om zowel de leesbaarheid als de uitspraak te waarborgen door de woorden zo fonetisch mogelijk, maar qua woordbeeld niet te afwijkend van het Nederlands op te schrijven. Hiervoor is gekozen zodat zowel de niet-moedertaalspreker van het Rijssens als de Rijssenaren de tekst goed kunnen (op)lezen en begrijpen wat er staat. Veel van de keuzes uit deze spelling zijn gebaseerd op de spellingsconventies van het boek 'Twents, spelling en grammatica' (Kroese, et al., 2008). Daarnaast zijn ook inzichten meegenomen uit de vele conversaties en discussies met de moedertaalsprekers tijdens het vertalen. Consistentie in de vertaling was gedurende het proces een speerpunt.

5.1a Spelling

De spelling van het vertaalde stuk is in overeenstemming tot stand gekomen met de tweede vertaalgroep. Gerrit Dannenberg heeft veel kennis van reeds opgezette spellingsconventies van het Twents en heeft daarom ook invloed uitgeoefend op de spelling van deze vertaling. De meeste spellingsregels zijn overgenomen van het boek *Twents, Spelling en Grammatica* van Kroese, et al. uit 2008.

Hier en daar staan leestekens die in het Nederlands niet of weinig voorkomen (bijvoorbeeld de 'ö' in 'mös' en de 'ä' in 'dä't'). Er is voor deze leestekens gekozen, omdat de klanknabootsing voor de lezers anders te ver weg ligt van de eigenlijke uitspraak. Zo komt 'mös' (wat qua klank tussen de /ʌ/ en de /ə/ in ligt) het dichtst bij de uitspraak van het Nederlandse woord 'mus', maar het zou onjuist klinken voor moedertaalsprekers van het Rijssens wanneer een niet-moedertaalspreker van het Rijssens het woord 'mös' op deze Nederlandse manier zou uitspreken. Hieronder zijn meer voorbeelden te vinden van afwijkende klanken in het Rijssens uit de vertalingstekst waarbij er geen aparte leestekens gebruikt zijn.

- Bij een dubbele 'o' (geschreven als 'oo'), wordt deze klank niet hetzelfde uitgesproken als bij het Nederlandse woord 'ook'. De dubbele 'o' in het Rijssens wordt als diftong met een korte afronding richting een /ə/-klank uitgesproken (/œ̃/). Het woord 'book' (NL: *boek*) wordt hier dan ook uitgesproken als /bœ̃k/.
- In woorden eindigend op de letter 'n' wordt deze letter uitgesproken als de nasale 'n' in het Franse woord 'quinze' (/kɛ̃z/) of als in het woord 'enfant' (/ɑ̃.fɑ̃/), wanneer deze 'n' direct volgt na gerechte klinkers. Bijvoorbeeld: rean (NL: *reden*) wordt uitgesproken als /rɛ̃/. Deze klank wordt dus gebruikt na de klanken: /e:/ (zoals in 'zeent'), /ɔ:/ (zoals in 'goan'), /ø/ (zoals in 'steun') of /œ̃/ (zoals in 'doon'), maar ook, wat niet in deze tekst op te merken is, na de 'ä'-klank zoals bijvoorbeeld in het Rijssense woord voor 'anders' /ä:s/ en 'gans' /χä:s/.
- Bij de woorden in deze tekst geschreven met een 'eu' (zoals bij 'besteur'n en 'evleugn') wordt de 'eu' uitgesproken als een /œ/, als in het Franse woord 'manoeuvre'.
- Zoals eerder besproken wordt de letter ö in deze tekst uitgesproken als een klank wat tussen de /ʌ/- en de /ə/-klank in zit. De letter ä wordt hier uitgesproken als een /æ/-klank. Deze klank zit tussen de klinkers in de (in het Nederlands uitgesproken) woorden 'pet' en 'dat' in.
- In de woorden 'op-edreagn' (NL: *opgedragen*) en 'wearld' (NL: *wereld*) worden de gecombineerde letters 'ea' hetzelfde geschreven, maar op verschillende manieren uitgesproken. Het woord 'op-edreagn' wordt uitgesproken met een /ε̃ə/-klank en 'wearld' met een /ɪ̃ə/-klank. Er is gekozen voor dezelfde spelling, omdat deze klanken individueel, beide het dichtst bij de uitspraak blijven van de Rijssense woorden. Je zou voor kunnen

stellen om 'opgedragen' te spellen als 'op-edreegn', omdat hier meer een lange 'e' in te horen is, maar dan zullen niet-moedertaalsprekers van het Rijssens eerder neigen naar de lange 'ee'-klank (/e:/) zoals in het woord 'feest', wat gevoelsmatig voor de Rijssenaren (waarschijnlijk) verder van de bedoelde klank af zit dan wanneer een niet-moedertaalspreker van het Rijssens de combinatie 'ea' uit zou proberen te spreken.

Sommige woorden die onregelmatig geschreven lijken te zijn qua spelling, kunnen soms voor een andere betekenis zorgen in het Rijssens. Neem de voorbeelden 'maar' tegenover 'mèr' en 'aalt' tegenover 'aaltied', bijvoorbeeld. Voor de eerste set van woorden bestaat een regel, namelijk: 'mèr' wordt geschreven wanneer het woord gebruikt wordt als voegwoord, als synoniem van 'hoewel'. 'Meer' wordt gebruikt wanneer er sprake is van een bijwoord, als synoniem van 'slechts'.

Voor de twee rivaliserende woorden 'aalt' en 'aaltied' bestaat echter geen geschreven regel, maar wel een mooi gezegde die de essentie van de keuze tussen de twee goed uitlegt: 'Mangs zegn vie smangs en smangs zegn vie mangs' (NL: *soms zeggen we soms en soms zeggen we soms*). Het gebruik van een bepaalde variant is hier dus een kwestie van smaak, persoon of context.

De vertaling voor 'soms' is een voorbeeld van meerdere woorden die van uitspraak kunnen verschillen tussen Rijssenaren. Zo vertaalt het ene deel van Rijssen het Nederlandse zinsdeel 'dat heette' naar 'dät hettn' en een ander deel zou het vertalen naar 'dät heett'n'. Hier is te zien dat zelfs binnen één taalvariëteit, wat verspreid ligt over ongeveer 2806 hectare, al kampt met verschillen in uitspraak en woordkeuze binnen de gemeenschap. Dit is een van de voorbeelden dat laat zien wat het vertalen naar een taalvariëteit lastig kan maken.

Hieronder volgen een paar uitzonderingen op de spellingsregels van het boek van Kroese et al. (2008). In bijlage 2 bij punt 5 wordt kort toegelicht waarom Rijssense werkwoorden en zelfstandig naamwoorden, in tegenstelling tot de Twentse taalwijzer, zonder medeklinker voor de 'n' wordt geschreven. Bijvoorbeeld in het woord *steel'n* (NL: *stelde*), wordt in het Rijssens niet de 'd' voor de 'n' geplaatst. In het boek van Kroese et al. (2008) wordt hier wel voor gekozen, om het verband met het Nederlandse woord te vergroten. Wel hebben de vertalers en ik ervoor gekozen om de spellingswijzer te volgen wanneer er in het Rijssens geen of weinig problemen kunnen ontstaan in de uitspraak. Een voorbeeld hiervan is het woord *hebm* (NL: *hebben*). Als (Rijssense) spreker neig je bij het zien van dit woord om de 'b' hier weg te laten bij de uitspraak. Voor de rest van de vertaling is de spellingswijzer van het boek *Twents* voor het overgrote deel overgenomen, omdat dit zorgde voor de consistentie in de vertaling, wat erg belangrijk gevonden werd door de vertalers.

Buiten verschillende spellingsvarianten in het Twents, bestaat er ook minimale variatie binnen het Rijssens waarin een keuze gemaakt moest worden in de vertaling. Bij de keuze werd er rekening gehouden met de geografische afkomst van de participanten – waar de uitspraakverschillen oorspronkelijk vandaan komen. Het merendeel van de eerste groep participanten sprak de ene variant en de tweede vertaalgroep sprak de andere variant. Dit maakte dat er een consistente keuze gemaakt moest worden tussen de twee varianten. In deze vertaling is er gekozen voor de variant die oorspronkelijk werd gesproken door de oostelijke inwoners van Rijssen, omdat deze groep het dichtst bij de opmaak van de spelling stond van de vertaling. De eerste vertaalgroep kon zich hierin vinden, omdat de tekst, ondanks de verschillen in schrijfwijze, duidelijk was en ze het goed konden lezen.

Verschillen in uitspraak van de twee varianten van het Rijssens die zijn voorgekomen binnen

de vertaling zullen hier worden toegelicht. Het eerste verschil is te zien in het woord *dat* versus *dät* (NL: *dat*); beide woorden worden uitgesproken met een ‘natte’ /t/ als in het Engelse woord *bet* /bet/, maar de klinker die ervoor wordt uitgesproken verschilt. De oostelijke Rijssenaren spreken de ‘a’ uit met een /a/-klank, terwijl de westerlingen het uitspreken met een klank wat tussen de /ʌ/ en de /ə/ in ligt. Een ander voorbeeld is *noe* versus *non* (NL: *nu*). De oostelijke Rijssenaren spreken de klinker uit als /u/, terwijl de westerlingen meer richting een nasale /ʊ/-klank. De uitspraak is bijna hetzelfde als in het Franse woord *non* (/nɔ̃/), alleen is de uitspraak van de /ʊ/ iets meer gericht richting de /u/-klank.

De uitkomst van deze vertaling wil uiteraard niet verklaren dat dit de enige goede manier van spelling is. Uiteindelijk gaat het er in deze vertaling niet om hoe accuraat het boek vertaald is; de moedertaalsprekers en ikzelf zijn immers geen professioneel vertalers van het Rijssens. Deze bestaan ook niet, het Rijssens is van oorsprong tenslotte een spreektaal. De vertaling gaat vooral om het toevoegen van iets waardevols aan bestaand lees- en/of lesmateriaal in het Rijssens voor de gemeenschap.

5.1b Lexicon

Bij de discussies over lexicon werd het boek vaak in haar originele taal erbij gehaald, om ervoor te zorgen dat de vertalingen niet te veel af zouden wijken van het origineel. Zoals verwacht door de voorbeelden uit het theoretisch kader over het Nawat en het Turoyo, kwamen er tijdens het vertalen inderdaad enkele woorden voor die het Rijssens niet kende. Er is gekozen om de woorden die ontbraken in het Rijssens niet etymologisch op te zoeken en te verantwoorden, maar om de Nederlandse woorden over te nemen. Zou dit wel gebeurd zijn, dan zou de kans bestaan dat het woord lastig te herleiden is voor de lezers. Het zou daarmee het leesgemak in de weg staan, omdat dit woord niet in het dagelijks leven gebruikt wordt door de Rijssenaren. Voorbeelden van dit soort woorden uit de vertaling: *oerwoud*, *boa constrictor*, *aardrijkskunde* en *loopbaan*. De overgenomen woorden vanuit het Nederlandse zijn terug te vinden in de uiteindelijke vertaling, in bijlage 2.1.

In de tekst zijn een aantal synoniemen gebruikt. Bijvoorbeeld het Nederlandse woord ‘zowat’ is in deze vertaling veranderd naar ‘hoaste’ (NL: *haast*) en ‘verroeren’ is omgezet naar ‘beweagn’ (NL: *bewegen*). De Nederlandse woorden worden namelijk niet gebruikt in het Rijssens, maar hun synoniemen wel. Soms zijn er woorden die niet te vertalen zijn naar het Rijssens, bijvoorbeeld ‘oerwoud’. Dit soort woorden zijn dan ook direct overgenomen vanuit het Nederlands en omgezet naar een Rijssense uitspraak, die de regels van deze vertaling volgt (bijvoorbeeld: ‘oerwouden’ wordt ‘oerwoudn’). Aan de andere kant bestaan er ook woorden in het Rijssens, die een ander woord zijn in het Nederlands, zoals de al eerder besproken woorden: ‘wichter’ wat in het Nederlands ‘kinderen’ is; en ‘kuijern’ wat in het Nederlands ‘praten’ is.

Tijdens het vertalen werden woorden naar voren gebracht als bruikbare synoniemen in het Rijssens, maar vaak waren de andere vertalers het er niet mee eens, omdat ‘deze nooit in het alledaagse Rijssens gebruikt worden’. In deze vertaling is ervoor gekozen om deze infrequent gebruikte woorden niet te gebruiken. Een voorbeeld hiervan is het woord *nabij*, wat in de Nederlandse versie van het boek staat. In het Rijssens zou je *noabie* kunnen zeggen als vertaling van dit woord, maar omdat de Rijssenaren het alternatief *dichtebiej* frequenter gebruiken in de spreektaal, is er voor het gebruik van deze variant gekozen. Deze keuze van de vertalers laat zien dat Rijssenaren liever

dichter bij de echte spreektaal willen blijven, dan dat ze trouw willen blijven aan de vertaling van het Nederlands.

Daarnaast zijn er momenten geweest waar de keuze tussen ouderwetse Rijssense woorden en ‘vernederlandste’ woorden gemaakt moest worden. In deze vertaling is er gekozen om de, voor de vertaalgroep té, oude woorden niet te gebruiken. Hiervoor is gekozen, omdat de vertalers vooral willen dat de taal vitaal blijft en dat verandering daarbij onvermijdelijk is.

Een voorbeeld van een, door de groep gevonden, té oud woord in het Rijssens: *leepig* (van het woord *leepigaejd* – NL: *slimmigheid*). Het woord *kloonk* werd als passend alternatief gevonden als een vertaling. Beide vertaalgroepen vonden *kloonk* fijner lezen, omdat dit woord frequent gebruikt wordt in de spreektaal en daardoor makkelijk te herkennen is. In dit geval zou het kiezen voor het Nederlandse woord *slim* niet handig zijn geweest, omdat het woord *slim* in het Rijssens *erg* betekent en voor verwarring zou zorgen in de vertaling.

Op andere momenten kwamen woorden aan bod waarvan synoniemen bestonden in het Rijssens, of in het vernederlandst-Rijssens (een Nederlands woord met een Rijssense uitspraak). Hierover kon dan een kleine discussie ontstaan, maar meestal werd deze binnen de eerste vertaalgroep al opgelost met het best passende woord voor die context. Een voorbeeld waarover discussie ontstond binnen de vertaalgroep: *verteren*. De volgende Rijssense vertalingen kwamen hiervoor aan bod: *verteern*, *opslokn*, *opvretn*. Uiteindelijk is hier gekozen voor de eerste optie, omdat deze ook het dichtst bij de vertaling zat van het Nederlandse boek en redelijk frequent gebruikt werd in het Rijssens volgens de vertaalgroepen. Een ander voorbeeld waarbij een discussie ontstond was bij het woord *ontmoedigd*. De Rijssenaren konden hier niet met een goede Rijssense vertaling komen, dus werd het woord vanuit het Nederlands overgenomen. Dit zal niet voor problemen zorgen bij de gemeenschap, omdat er vandaag de dag nog maar weinig eentalige Rijssense sprekers bestaan en de rest van de gemeenschap het Nederlandse woord wel kent. Binnen de gemeenschap loopt het Rijssens nu al jaren hand in hand met het Nederlands en wordt er dagelijks gewisseld tussen deze talen. De Rijssenaren gebruiken in de dagelijkse spreektaal ook Nederlandse woorden in hun zinnen als er geen beter Rijssens alternatief voor handen is. Er bestaan dus geen expliciete negatieve gevoelens tegenover het gebruik van het Nederlands tijdens conversaties in het Rijssens. Er kan daarom verwacht worden dat het gebruik van Nederlandse woorden in de Rijssense vertaling van dit boek, wanneer geen beter alternatief voor handen is, geen negatieve reacties zal opwekken bij de Rijssense lezers.

Uit deze voorbeelden is op te maken dat de Rijssenaren graag met een goede, begrijpelijke Rijssense vertaling willen komen voor de Nederlandse woorden, maar dat ze het niet erg vinden om het Nederlandse woord over te nemen wanneer er een woord niet goed vertaald kan worden naar het Rijssens en er geen verwarring kan ontstaan over de betekenis van het woord. De Rijssenaren proberen zich dus niet volledig af te zetten van het Nederlands, maar willen dat de vertaling zo makkelijk mogelijk te lezen is voor de Rijssenaren.

5.1c Grammatica

Het Rijssens kent, net als de meeste Twentse taalvarianten, verschillende naamvallen. Binnen deze vertaling is er gekozen om het boek van Kroese, et al. (2008) te volgen voor het overgrote deel. Deze grammatica is op zichzelf gebaseerd op het woordenboek van G.J. Dijkhuis (1991, 3^e druk) en de Bijbelvertaling van Anne van der Meijden (2007). Deze voorbeelden zorgden voor een consistente vertaling binnen dit project en waren een betrouwbaar uitgangspunt.

Een voorbeeld van wat overgenomen is uit de spellingswijzer voor de Rijssense vertaling is het naamvalstelsel van het Twents. Het Rijssens kent, net als in de meeste andere varianten van het Twents, verschillende naamvallen. Door middel van het bepalen van de geslachten van de woorden uit de vertaling konden de juiste naamvallen gekoppeld worden. Het bepalen van het woordgeslacht ging door middel van de moedertaalspreker-intuïtie van de participanten en, wanneer de groep het niet met zekerheid kon zeggen, het woordenboek van Schönfeld-Wichers (1959). In de tabellen hieronder worden de meest voorkomende lidwoorden en voornaamwoorden op rij gezet, met de bijbehorende naamvaluitgang.

<i>Geslacht</i>	<i>Nederlands</i>	<i>Rijssens</i>
Mannelijk	een	nen
Vrouwelijk	een	ne
Onzijdig	een	'n

Tabel 2 Onbepaald lidwoord 'een' in de verschillende naamvallen in het Rijssens

<i>Geslacht</i>	<i>Nederlands</i>	<i>Rijssens</i>	<i>Nederlands</i>	<i>Rijssens</i>
Mannelijk	deze	dissen	die	den't
Vrouwelijk	deze	disse	die	dee't
Onzijdig	deze	dit	die	dät
Meervoud	deze	disse	die	dee't

Tabel 3 Aanwijzende voornaamwoord 'deze' en 'die' in de verschillende naamvallen in het Rijssens

<i>Geslacht</i>	<i>Nederlands</i>	<i>Rijssens</i>
Mannelijk	mijn	minnen
Vrouwelijk	mijn	minne
Onzijdig	mijn	min
Meervoud	mijn	minne

Tabel 4 Bezittelijk voornaamwoord 'mijn' in de verschillende naamvallen in het Rijssens

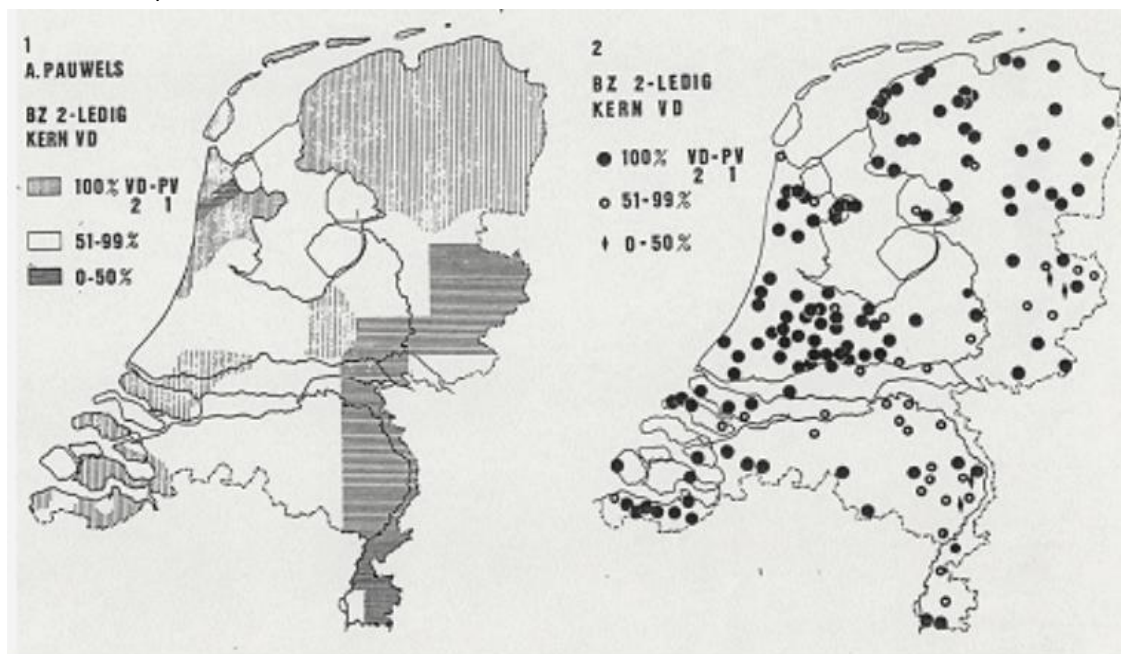
Een ander voorbeeld, wat ook kort genoemd wordt in het boek van Kroese, et al. (2008) gaat over de syncope van het Twents: De 3-enkelvoud syncope, oftewel de *t-deletie* van het Rijssens. Het Rijssens bevat de meeste 3-enkelvoudig syncopes van alle Nederlandse taalvarianten volgens Goeman (2006). De meeste andere Twentse varianten kennen dit fenomeen wel, maar er is een mindering in gebruik te zien. De *t-deletie* komt vaak voor bij werkwoorden in de derde persoonsvorm, zoals hieronder in tabel 5 te zien is in voorbeeldzinnen gehaald uit de vertaling van *Le Petit Prince*. Ook in de 2-enkelvoudige zinsvorm kan de 't' wegvallen wanneer het werkwoord eindigt op '-est' (Goeman, 2006), zoals bij de Rijssense zin '*hee is hier ewes*' (NL: *hij is hier geweest*).

<i>Rijssens</i>	<i>Nederlands</i>
dissen grootn begrip	(hij) begrijpt
woer't-e honger hef	(hij) heeft
In 't boek steun	(de zin) stond
De boa constrictor slok	(hij) slikt

Tabel 5 Ongesyncopeerde werkwoordsvormen: Voorbeelden in het Rijssens. Genomen uit de vertaling van *Le Petit Prince*

Tijdens het vertalen kwamen zinsvolgordediscussies die niet opgelost konden worden in de eerste vertaalgroep. Een voorbeeldzin uit de Nederlandse vertaling: '[...] dat *'Ware Verhalen' heette*'. Deze zin werd in het Rijssens vertaald naar '*dät hettn Woare Verhaaln*', omdat volgens de vertaalgroep het werkwoord vaak zo vroeg mogelijk in de zin geplaatst moet worden. De tweede vertaalgroep en ik hebben er uiteindelijk voor gekozen om met de eerste vertaalgroep mee te gaan in deze keuze, omdat deze woordvolgorde het dichtst bij de Rijssense spreektaal blijft en het toch een stukje eigenheid geeft aan het Rijssens.

Ook attendeerde de groep mij meermaals op het feit dat de werkwoordsvolgorde in het Rijssens 'leunt richting het Duits' bij voltooide deelwoorden. Een voorbeeldzin uit de Nederlandse vertaling: '[...] dat dit grote mens vroeger geweest is' werd in het Rijssens vertaald naar '[...] dät dissen grootn vrooger is ewes', waarbij het hulpwerkwoord voor het hoofdwkwoord wordt geplaatst in het Rijssens. Dat de omkering van deze tweeledige eindgroep [AUX+PART] in het Rijssens voorkomt is niet heel opmerkelijk. Het artikel van De Sutter et al. (2005) laat zien dat de rode volgorde [AUX+PART] inderdaad vaker voorkomt in het Nedersaksisch taalgebied in vergelijking met de rest van Nederland en Vlaanderen. Wisseling tussen deze twee vormen van eindgroep is niet compleet willekeurig. Een van de factoren die de keuze in volgorde in ieder geval beïnvloed is de regio en het register van de spreker, volgens De Sutter et al. De bevinding dat het Rijssens vasthoudt aan de rode volgorde [AUX+PART] is ook terug te zien in eerdere studies door (Pauwels, 1953) en (Van Den Berg, 1949), zie figuur 2 genomen uit het artikel van Stroop (1970). Stroop heeft in dit artikel zelf ook ondervonden dat de rode volgorde van een tweeledige eindgroep inderdaad te zien is in Twente (en andere delen van het land).

Figuur 2 Kaart van Nederland: Verdeling van de rode en groene volgorde van eindgroepen van Pauwels (1953) en Van Den Berg (1949)

Een ander fenomeen wat voorkomt in het Rijssens is het IPP-effect. Dit effect vormt een voltooid deelwoord naar een infinitief zoals in bijvoorbeeld de Duitse zin: 'dass er es hat machen können (*gekonnt)' - Voorbeeldzin genomen uit (De Schutter, 2000). De Schutter geeft in zijn artikel aan dat dit IPP-effect ook kan optreden in meerdere continentale Westgermaanse dialecten. Een voorbeeld uit de vertaling van Le Petit Prince naar het Rijssens met zo een IPP-effect kan gezien worden in de zin: 'Dat is erg makkelijk als je 's nachts verdwaald bent', wat in het Rijssens vertaald is naar 'Dät is heel makkelijk a'j 's nachts verdwöln zeent'. Verdwöln is hier de infinitief van het Nederlandse woord verdwalen.

Een ander verschil wat terug te vinden is in deze vertaling zijn de voorzetsels in het Rijssens. Het Rijssens gebruikt soms, net als andere taalvariëteiten van het Twents, voorzetsels op een andere manier dan het Nederlands. In het Nederlands is het bijvoorbeeld 'aan Léon Werth', terwijl je in het Rijssens zegt 'vuur Léon Werth'. Dat het voorzetsel 'vuur' (NL: voor) in het Rijssens vaker gebruikt wordt dan het Nederlandse alternatief, kun je ook terugvinden in de voorbeeldzin: 'Mijn broek ligt op de grond' wat in het Rijssens vertaald wordt naar 'Min bokse lig vuur de grond'. Ook is in deze

vertaling te zien dat ‘naar/tegen (iemand) **op**kijken’ hier vertaald wordt naar ‘teegn-**an** kiesen’.

Tijdens en na afloop van de bijeenkomsten met de onderzoeksdeelnemers kreeg ik vaak te horen ‘Ik had niet verwacht dat het Rijssens echt een taal is!’, wat natuurlijk de reactie is waar je op hoopt als onderzoeker die het revitaliteitsproces van een gemeenschap wil uitbreiden. Deze reactie geeft aan dat mensen een positievere attitude tegenover het Rijssens aan het creëren zijn en daarna misschien minder bang zijn om de taal te spreken. Dit onderzoek heeft hen laten inzien dat het Rijssens niet zomaar een dialect is, maar een taal met een rijke geschiedenis en consistente regels én dat zij het al die jaren zomaar hebben gesproken, zonder er ooit over na te denken. Deze bevinding is een prachtig resultaat van dit onderzoek en toont daarmee ook de meerwaarde van taalwetenschappelijk onderzoek aan naar het Rijssens.

5.2 Vergelijking met andere talen

De vertaling naar het Rijssens ging, zoals verwacht, niet zonder slag of stoot. Voorafgaande vertalingen van dit boek, in onder andere het Nawat en het Turoyo, lieten eerder al zien waar de knelpunten zich vooral voor deden tijdens het vertalen. Deze knelpunten waren zeer vergelijkbaar bij de vertaling naar het Rijssens. De moeilijkheden waren vooral zichtbaar tijdens het vertalen van woorden die in de doeltaal niet bestonden. Ook de onderlinge discussies die plaatsvonden tussen de participanten waren gelijkend aan documentaties van voorafgaande vertalingen naar minderheidstalen. De discussies die de moedertaalsprekers van het Rijssens voerden over een bepaald woord of zinsdeel tijdens het vertalen waren vaak hetzelfde. Doorgaans kwam één participant nadat de zin werd voorgelezen in de standaardtaal met een zinsvoorstel. Dit voorstel werd daarna gecorrigeerd door één of meerdere participanten. Nadat alle participanten hun voorstel hadden gegeven of het eens waren met een eerdergenoemd voorstel, sprak iedereen de zin nog een keer voor zichzelf uit om te kijken of dit inderdaad goed klonk volgens hun moedertaalgevoel. Zodra iedereen het met elkaar eens was, werd de zin of het zinsdeel gezien als goed en kon het vertalen verder gaan. Deze manier van overleggen en discussiëren is ook terug te vinden in het vertaalproces van voorafgaande vertalingen en laat zien wat het belangrijkste doel van vertalen is: de vertaling moet voor iedereen begrijpelijk zijn en correct klinken. In mijn ogen laat dit ook weer een vorm van een saamhorigheidsgevoel van de gemeenschap zien.

6 Conclusie

Een gedeelde (minderheids)taal kan een gemeenschap verbinden en is erg belangrijk voor de saamhorigheid en groepsidentiteit van een gemeenschap. Het verlies van een taal hangt daarom vaak samen met het verlies van (een stuk van) de cultuur en eigen identiteit. Veel talen bevinden zich op dit moment in een bedreigde situatie, waaronder ook het Rijssens. Het Rijssens heeft een lange en rijke geschiedenis, waarvan het einde op een zeker moment in zicht bleek te zijn. In reactie hierop zijn vanuit de gemeenschap meerdere initiatieven genomen om te proberen het Rijssens te revitaliseren.

Het aanvullen van het literair aanbod in een minderheidstaal heeft bewezen dat het een bijdrage kan leveren aan een succesvol revitalisatieproces van die taal. Een mogelijke stap richting revitalisatie van het Rijssens zou dus het uitbreiden van Rijssense literatuur kunnen zijn. De Rijssenaren jonger dan vijfendertig jaar oud spreken steeds minder Rijssens. Daarom is het bij de revitalisatie van het Rijssens van belang dat kinderen en jeugdigen uit Rijssen als focusgroep wordt genomen. Daarom heeft dit onderzoek zich gefocust op het vertalen van een boek wat leesplezier biedt voor de jongere kinderen, mede door middel van een voorleesmogelijkheid, maar ook voor oudere kinderen en volwassenen. Daarom staat in dit onderzoek het vertalen van het boek *Le Petit Prince* naar het Rijssens centraal.

Tijdens het vertaalproces hebben Rijssenaren laten zien dat ze zich niet volledig af willen zetten tegen het Nederlands, maar dat ze juist compatibel willen zijn met het Nederlands om de leesbaarheid te vergroten ten behoeve van de gebruikers.

Tijdens de vertaling kwamen de meeste participanten achter het feit dat het Rijssens daadwerkelijk een taal is met echte spellingsregels en een consistente grammatica. Dit inzicht vanuit de gemeenschap heeft geholpen de positieve attitude tegenover de taal te verhogen. Zoals eerder besproken literatuur al heeft laten zien, is een positieve attitude cruciaal voor de revitalisatie van een taal. Deze verschuiving in attitude heeft op deze manier de kans op een succesvolle revitalisatie van het Rijssens verhoogd.

Daarnaast heeft de vertaling van *Le Petit Prince* naar het Rijssens geholpen bij het verbreden van het literair aanbod in het Rijssens. Deze aanpak van taalrevitalisatie is een bekende manier van revitalisatie. Hoe meer les- en leesmateriaal gemaakt wordt in de taal waarmee de kinderen in aanraking kunnen worden gebracht, hoe verondersteld succesvoller de taalrevitalisatie kan verlopen.

Met deze toegevoegde literatuur zou de gemeenschap van Rijssen ook overtuigd kunnen worden van de waardigheid en het belang van hun eigen taal. De gemeenschap kan uiteindelijk overtuigd worden dat hun taal daarom ook een plek verdient in de literaire wereld en misschien zelfs op school.

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om de complete vertaling te introduceren en bekend te maken bij zowel de jongere als de oudere generatie van Rijssen. Daarom zal er in de komende maanden gewerkt worden aan de voltooiing van de vertaling van het boek, zodat deze hopelijk aan het eind van 2021 volledig vertaald is en zijn weg kan vinden naar de gemeenschap.

Literatuurlijst

- AlleCijfers. (2021, juni 15). *Woonplaats Rijssen*. Opgehaald van AlleCijfers: <https://allecijfers.nl/woonplaats/rijssen/>
- Bednarowicz, S. (2017). Translation as Corpus Planning: The Little Prince in the Neo-Aramaic Minority Language Turoyo. In M. Borodo, & J. House, *Moving Texts, Migrating People and Minority Languages* (pp. 15-29). Singapore: Springer.
- Bloemhoff, H. (2005). *Taaltelling Nedersaksisch*. Groningen: Oldeberkoop Sticking Stellingwarver Schrieversronte.
- Bloemhoff, H., Bloemhoff-de Bruijn, P., Nijen Twilhaar, J., Nijkeuter, H., Scholtmeijer, H. (2019) *Nedersaksisch in een notendop*. Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV. 8-15. https://www.vangorcum.nl/media/2/9789023256670_nedersaksisch_inkijk.pdf
- Bowern, C. (2017). Language vitality: Theorizing language loss, shift, and reclamation (Response to Mufwene). *Language*, 93(4), 243-253.
- CanonVanNederland. (2020, juni 22). *Het ontstaan van Rijssen*. Opgehaald van Canon van Nederland: <https://www.canonvannederland.nl/nl/overijssel/twente/rijssen/ontstaan-van-rijssen>
- Collins, J. (2000). Bernstein, Bourdieu and the new literacy studies. *Linguistics and Education*, 11(1), 65-78.
- De Schutter, G. (2000). Systeem en ontlending in taal: nog eens het IPP-effect. *Taal en Tongval*, 52, 208-228.
- De Sutter, G., Speelman, D., & Geeraerts, D. (2005). Regionale en stilistische effecten op de woordvolgorde in werkwoordelijke eindgroepen. *Nederlandse taalkunde*, 10(2), 97-128.
- Dołowy-Rybińska, N., & Hornsby, M. (2021). Attitudes and Ideologies in Language Revitalisation. In J. Olko, & J. Sallabank, *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 104-126). Cambridge: Cambridge University Press.
- EenVandaag. (2012, april 25). *Streektaal nog altijd populair*. Opgehaald van RTVoost: <https://www.rtvooost.nl/nieuws/143333/Streektaal-nog-altijd-populair>
- Elliott, R. (2021). Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide. In J. Olko, & J. Sallabank, *Technology in Language Revitalization*. (pp. 297-316). Cambridge: Cambridge University Press.
- Essegbey, J. (2015). Is this my language? Developing a Writing System for an Endangered Language Community. In J. Essegbey, B. Henderson, & F. Mc Laughlin, *Language documentation and endangerment in Africa* (pp. 153-176). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Farfán, J., & Olko, J. (2021). Types of Communities and Speakers in Language Revitalization. In J. Olko, & J. Sallabank, *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 85-103). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goeman, T. (2006). De Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten (MAND); Zero en bewaard gebleven morfologische informatie. *Taal en Tongval* 18, 66-92.

- Grenoble, L. A., & Whaley, L. J. (2005). *Saving languages: An introduction to language revitalization*. New York: Cambridge University Press.
- Hart van Rijssen (2021, mei 28). De meiden van JENIDO maken dialectspel voor Afrika. <https://www.hartvanrijssen.nl/nieuws/algemeen/64702/de-meiden-van-jenido-maken-dialectspel-voor-afrika>
- Henze, R., & Davis, K. A. (2008, januari 8). Authenticity and Identity: Lessons from Indigenous Language Education. *Anthropology & Education*, pp. 3-21.
- Hinskens, F. (1996). *Dialect levelling in Limburg: Structural and sociolinguistic aspects*. Tübingen: De Gruyter, Inc. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=4002671>.
- Hinton, L. (2001). Language Revitalization: An Overview. *The green book of language revitalization in practice*, 3-18.
- Jiang, W. (2000). *The relationship between culture and language*. *ELT journal*, 54(4), 328-334.
- Koers, A. (2017, januari 19). *Rijssen, de kleine geschiedenis*. <http://hethistorischportaal.nl/wpcontent/uploads/Rijssen-de-kleine-geschiedenis.-2.pdf>
- Kroese, T., Beerlage, H., Finkers, H., Groothengel, B., Hottenhuis, A., Kraa, G., Swennenhuis, H. (2008). *Twents*. Enschede: Uitgeverij TwentseWelle.
- Lüpke, F. (2011). *Orthography development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mendizabal, B., & Penman, R. (2021). Making Links: Learning from the Experience of Others in Language Revitalisation. In J. Olko, J. Sallabank, & (Eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 178-196). Cambridge: Cambridge University Press.
- Olko, J. (2021). Economic Benefits: Marketing and Commercializing Language Revitalization. In J. Olko, & J. (. Sallabank, *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 140-155). Cambridge: Cambridge University Press.
- Olko, J., & Sallabank, J. (. (2021). Welcome. In J. & Olko, *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (pp. 1-6). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pauwels, A. (1953). *De plaats van het hulpwerkwoord, verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin*. Leuven: M. & L. Symons
- Prevenier, W., & Blockmans, W. (1983). *De Bourgondische Nederlanden*. Antwerpen: Mercatorfonds.
- Rijssens Dagblad (2019, januari 29). *Er wordt schrikbarend weinig Riess'ns gepraat*. Opgehaald van RD: <https://www.rd.nl/artikel/894637-er-wordt-schrikbarend-weinig-riessns-gepraat>
- Rijksoverheid (2018). *Convenant inzake de Nederlandse erkenning van de regionale Nedersaksische taal*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/10/10/convenant-nedersaksisch>
- Slijkhuis, R. (2018). *Het taalpolitieke spanningsveld in Nederland: een strijd voor erkenning? - Een kwalitatieve studie naar de bijdrage van (niet-)officiële taalerkenning van het Fries en het Bildts*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Spolsky, B. (2009). *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Stichting Oudheidkamer Riessen (1986). *Mooi Riessen*.
http://www.twentsetaalbank.nl/docs/1986.G.Mekenkamp-Mooi_Riessen.pdf
- Stichting Heemkunde Markelo (z.d.). *1188 Goederenregister graaf van Dale, heer van Diepenheim*. https://www.shm.nl/hofmarken/markelo/pdf/registers/1188_graafvandalen.pdf
- Stroop, J. (1970). Systeem in gesproken werkwoordsgroepen. *Taal en Tongval* 22, 128-147.
- Tubantia (2020, juni 16). Bijbel in het Riessens: 'Het oale verhaal dichtebie'. Opgehaald van Tubantia: <https://www.tubantia.nl/rijssen-holten/bijbel-in-het-riessens-het-oale-verhaal-dichtbie~ae346037/>
- Underriner, J., Marean, L., Keskitalo, P., Zahir, Z., Bommelyn, P., & Tuttle, R. (2021). Teaching Strategies for Language Revitalization and Maintenance. In O. &. (Eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide* (p. 235-272). Cambridge: Cambridge University Press.
- UNESCO (2003). *Language Vitality and Endangerment*. Paris: Report by the UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages.
- Van Den Berg, B. (1949). De plaats van het hulpwerkwoord in de voltooide tijden in de Nederlandse bijzin. *Taal en Tongval* 1, 155-165.
- Van Dulmen, R. (2017, april 5). Stadhuis Holten-Rijssen wordt tweetalig. Opgehaald van DeStentor: <https://www.destentor.nl/deventer/stadhuis-holten-rijssen-wordt-tweetalig>
- Watson, A. (2018, maart). *E-book readers in the U.S., by age*. Opgehaald van Statista: <https://www.statista.com/statistics/249767/e-book-readers-in-the-us-by-age/>
- Weekblad Rijssen (1961, januari 17). *Oud Rijssen* (p. 5) Opgehaald van Erfgoed Rijssen-Holten: <https://erh.courant.nu/issue/WBR/1961-01-27/edition/0/page/5?query=>
- Williams, H. (2009). *Between French and Breton: The politics of translation*. *Romance Studies*, 27(3), 223-233.

Bijlagen

1 Vertaling van het voorwoord en hoofdstuk 1 naar het Rijssens

Nederlands

Voorwoord

Aan Léon Werth

Hopelijk zullen de kinderen mij vergeven dat ik dit boek aan een groot mens heb opgedragen. Ik heb er een goede reden voor: dit grote mens is de beste vriend, die ik op de wereld heb.

En dan is er nog een reden: dit grote mens kan alles begrijpen, ook kinderboeken. En een derde reden: dit grote mens woont in Frankrijk, waar hij honger en kou lijdt. Hij heeft echt troost nodig. En als dat nog geen redenen genoeg zijn, dan wil ik dit wel opdragen aan het kind dat dit grote mens vroeger geweest is. Alle grote mensen zijn eerste kinderen geweest (maar alleen een héél enkele herinnert het zich). Ik verbeter dus mijn opdracht:

*Aan Léon Werth
toen hij nog een klein jongetje was*

Riessens

Vuurwoord:

Vuur Léon Werth

Ik hoppe dät de wichter miej vergeewt, dä'k dit book an nen grootn heb opedreagn. Ik heb ter ne goo rean vuur: dissen grootn is de beste kameroad dee'k in de wearld hebbe.

En dan is ter nog ne rean: dissen grootn begrip alns, zelfs wichterbeuke. En ne doarde rean: dissen grootn woont in Fraankriek, woer't-e honger hef en keulte lidt. Hee mut ech etreust worn. En ät dät nog gin rean genug zoln wean, dan wil'k dit wal opdreagn an't wich dät dissen grootn vrooger is ewes. Alle grote leu zeent eerst wichter ewes (mèr nen eankeln kan't zik herinnern). Ik verbeter dus minn opdrach:

*Vuur Léon Werth
Toen 't-e nog 'n kleen jeukgn was.*

Hoofdstuk 1

Toen ik een jaar of zes was, zag ik op een keer een prachtige plaat in een boek over het oerwoud, dat 'Ware Verhalen' heette. Het stelde een boa constrictor voor, die een wild dier aan het verslinden was. Zó zag die plaat er uit:

In het boek stond: 'De boa constrictor slikt zijn prooi in haar geheel in, zonder te kauwen. Daarna kan hij zich niet meer verroeren en verteert al slapende, zes maanden lang.' Ik heb toen veel nagedacht over avonturen in de rimboe en ik slaagde erin zelf met een kleurpotlood mijn eerste tekening te maken. Tekening nummer 1. Die was zo:

Ik liet mijn meesterwerk aan de grote mensen zien en vroeg hun of ze er bang voor waren. Zij antwoordden: 'Wie zou er nu bang zijn voor een hoed?' Mijn tekening stelde geen hoed voor maar een boa constrictor, die bezig is een olifant te verteren. Toen heb ik het binnenste van de boa getekend, zodat de grote mensen het zouden begrijpen. Die moeten bij alles uitleg hebben. Mijn tekening nummer 2 was zó:

Hoofdstukke 1

Toen 'k 'n joar of zesse wasse, zag ik 'n keer 'n gleujnig mooi plaatje oawer 't oerwoud, dät hettn *Woare Verhaaln*. Het steeln nen boa constrictor vuur, den 'n weeld deer an't opvrettn was. Zó zag dät plaatje deroet.

In 't boek steun: 'De boa constrictor slok zinn prooi in zinn geheel duur, zoonder kawen. Doornoa kan-e zich neet meer beweagn en verteart-e'um in zinn sloap, zes moand laank. Ik heb toen völle noa-r-edach oawer avontuurn in de rimboe en op minne buurte is't mij elukt um zelf met 'n kluurpotlood minne eerste tekening te maakn. Tekening nummer ene. Den was zo:

Ik leut minn measterwoark an de grote leu zeen en vreug of ze der bange vuur warn. Ze antwoorn: 'Wee zol der non bange wean vuur nen hood?'. Minne tekening steeln ginnen hood vuur, mèn nen boa constrictor den gangs is um nen olifant te verteern. Toen he'k 't binnste van 'n boa eteeknd, zodät de grote leu het zoln begriepn. Dee munn aalt oaweral oetleg vuur hebm. Minne tekening nummer twee was zo:

Toen hebben de grote mensen me aangeraden, mij niet meer met tekeningen van open of dichte boas te bemoeien, maar liever aan aardrijkskunde, geschiedenis, rekenen en taal te doen. Zo kwam het, dat ik op zesjarige leeftijd een schitterende schildersloopbaan liet varen. Ik voelde me ontmoedigd, door de mislukking van mijn tekening nummer 1 en mijn tekening nummer 2. Grote mensen begrijpen nooit iets uit zichzelf en voor kinderen is het vervelend hen altijd weer alles uit te moeten leggen.

Ik moest een ander vak kiezen en leerde vliegtuigen besturen. Ik heb zowat overal gevlogen. En aardrijkskunde kwam mij inderdaad heel goed te pas. Met één oogopslag kon ik China van Arizona onderscheiden. Dat is erg makkelijk als je 's nachts verdwaald bent.

Op die manier kwam ik in het leven met massa's gewichtige mensen in aanraking. Ik leefde lang temidden der grote mensen en leerde ze van héél nabij kennen. Niet dat ik hen daarom hoger aansla.

Als ik er een ontmoette, die wel een scherpzinnige indruk maakte, nam ik de proef met mijn tekening nummer 1, die ik altijd bewaard heb. Ik wilde weten, of hij werkelijk begrip had. Maar het antwoord was altijd: 't Is een hoed'. Dan sprak ik maar niet meer over boa constrictors of oerwouden of over de sterren. Ik richtte me naar hem en sprak over bridge, golf, politiek en dassen. En de grote mens vond het plezierig om kennis te maken met zo 'n verstandig man.

Toen hebt de grote leu mij an-eroan dä'k mij nit mear met tekeningn van lösse of dichte boas mus bemeujn, mèr dä't better zol wean dä'k an aardrijkskunde, geschiedenis, rekn en taal zol doon. Zo kömp't dä'k op zesjoarigen leaftied nen skitterendmooie loopbane äs skilder vuurbiej leut goan. Ik veuln mij ontmoedigd, duur de mislukking van minne tekening nummer ene en nummer tweeje. Grote leu begriep nooit wat van zikzelf en vuur wichter ist aalt wier verveelnd um alns oet te munn legn...

Ik mus 'n ander vak kiezn en ik leern vlegmesienn besturn. Ik heb hoaste oaweral evleugn. En aardrijkskunde kömm mij inderdaad merakels van pas. In eenn oogopslag kon'k China van Arizona onderscheain. Dät is heel makkelijk a'j 's nachts verdwöln zeent.

Op disse mänere kreegn'k in mien leawn met nen hoop belangerieke leu te doon. Ik leawn lange tusken de grote leu en learn ze van heel dichtebiej kenn. Nit dä'k doar non heuger teegn-an kieke.

A'k ter ene teegn kwam den der wal kloont oetzag, dan probeern ik 'm oet met tekening nummer ene, den'k aaltied bewoerd hebbe. Ik wol weetn of-e 't ech begreepn. Mèr 't antwoord blif: 't'Is nen hood'. Dan hool ik mij mear stille oawer boa constrictors of oerwoudn of oawer de stearn. Ik keke noar um en kuijern oawer bridge, golf, politiek en dassen. En de grootn veun't plezeerig zo'n verstaendig meanske te learn kenn.

Riessens

Vuurwoord:

Vuur Léon Werth

Ik hoppe dät de wichter mij vergeewt, dä'k¹ dit book an nen grootn heb op-dreagn^{2/3}. Ik heb ter⁴ ne goo rean⁵ vuur: dissen grootn is de beste kameroad dee'k¹ in de wearld hebbe.

En dan is ter nog ne rean: dissen grootn begrip alns, zelfs wichterbeuke. En ne doarde rean: dissen grootn woont in Fraankriek, woer't-e⁶ hunger hef en keulte lidt. Hee mut ech etreust⁷ worn⁵. En ät dät nog gin rean genug zoln wean, dan wil'k¹ dit wal opdreagn² an't wich dät dissen grootn vrooger is ewes. Alle grote leu zeent eerst wichter ewes (mèr nen eankeln kan't zich herinnern). Ik verbetter dus minn opdrach.

Vuur Léon Werth

Toen 't-e⁶ nog 'n klean jeukgn³ was.

Commentaar

¹In het Rijssens worden de persoonlijk voornaamwoorden 'ik' (wat gereduceerd wordt naar /k/) en 'je' (wat gereduceerd wordt naar /j/) en het lidwoord 'het' (wat gereduceerd wordt naar /t/) vaak direct uitgesproken na betrekkelijke voornaamwoorden, werkwoorden en enkele voegwoorden.

²Om de leesbaarheid te vergroten en de klanknabootsing beter te behouden wordt bij werkwoorden met een vast voorzetsel een koppelteken gebruikt na het vaste voorzetsel.

³Dit woord eindigt op een /ŋ/-klank, maar wordt opgeschreven als 'gn', om het verband met de schrijfwijze van het Nederlandse woord duidelijker te maken.

⁴In het Rijssens wordt 'er' uitgesproken als /tr/ of /dr/. Om de leesbaarheid te vergroten en de band met het Nederlands duidelijker te maken wordt hier 'ter' of 'der' geschreven. Het woord 'der' komt voor wanneer het voorgaande woord eindigt op een stemloze klank en 'ter' bij een stemhebbende klank.

⁵Soms worden in deze vertaling letters weggelaten bij de schrijfwijze van werkwoorden en zelfstandig naamwoorden. Wanneer een letter (die er in het Nederlands wel staat) niet uitgesproken wordt in het Rijssens, zal deze worden weggelaten om zo verwarring in uitspraak te voorkomen (bijvoorbeeld: 'moeten' wordt 'munn', want de 't' wordt niet uitgesproken). Echter, wanneer het toevoegen van een letter geen moeilijkheden geeft in de uitspraak, ondanks dat ze niet uitgesproken wordt in het Rijssens, kan deze blijven staan om het verband met de schrijfwijze van het Nederlandse woord duidelijker te maken.

Hoofdstukke 1

Toen^{k1} 'n⁸ joar of zesse wasse, zag ik 'n keer 'n gleujnig mooi plaatje oawer 't oerwoud, dät heettn *Woare Verhaaln*. Het steeln⁵ nen boa constrictor vuur, den 'n weeld deer an't opvrettn was. Zó zag dät plaatje deroet⁴.

In 't book steun: 'De boa constrictor slok zinn prooi in zinn geheel duur, zoonder kaw'n. Doornoa kan-e zich neet meer beweagn² en verteart-e'um⁶ in zinn sloap, zes moand laank. Ik heb toen völle noa-r-edach¹⁰ oawer avontuurn in de rimboe en op minne buurte is't mij elukt um zelf met 'n kluurpotlood minne eerste tekening te maak'n. Tekening nummer ene. Den was zo:

Ik leut minn measterwoark an de grote leu zeen en vreug of ze der⁴ bange vuur warn⁵. Ze antwoordn⁵: 'wie zol der non bange wean vuur nen hood?'. Minne tekening steeldn⁵ ginnen hood vuur, mèr nen boa constrictor den gangs is um nen olifant te verteern. Toen he^{k1} 't binnste van 'n boa eteeknd, zodät de grote leu het zoln begriepn. Dee munn⁵ aalt oaweral oetleg vuur hebm⁵. Minne tekening nummer twee was zo:

Toen hebt de grote leu mij an-eroan² dä'k mij nit mear met tekeningn van lösse of dichte boas mös bemeujn, mèr dä't¹ better zol wean dä'k an aardrijkskunde, geschiedenis, rekn en taal zol doen. Zo kömp't¹ dä'k op zesjoarigen leaftied nen skitterendmooie loopbane äs skilder vuurbiej leut goan. Ik veuln mij ontmoedigd, duur de mislukking van minne tekening nummer ene en nummer tweeje. Grote leu begriep't nooit wat van zikzelf en vuur wichter ist

⁶*Persoonlijke voornaamwoorden zijn hier geclusterd met voegwoorden en werkwoorden door middel van een koppelteken, om de uitspraak te waarborgen. In deze situaties wordt dan een koppelteken gebruikt om het voornaamwoord aan te kondigen (hier: 'woer at he (daar waar/ waar dat hij) → woer't-e)'.*

⁷*In het Rijssens (en in de meeste West-Twentse gebieden) worden voltooid deelwoorden uitgesproken zonder de 'g', maar met een 'e' (hier: 'getroost' → 'etreust') in tegenstelling tot de Oostelijke Twentenaren die ook de 'e' weglaten (hier: 'treust'.*

⁸*Bij de samenvoeging van de woorden 'toen', 'ik' en 'een', spreek je in het Rijssens uit als /tukn/. Om de leesbaarheid te vergroten is er hier gekozen om de 'n' van toen op te schrijven en de 'n' apart te zetten.*

¹⁰*Dit is het Rijssense voltooide deelwoord van 'nagedacht'. Het is niet bekend waar deze 'r'-infix vandaan komt.*

aalt wier verveelnd um alns oet te munn
legn²...

Ik mus 'n ander vak kiezn en ik leern
vleegmesienn besteur. Ik heb hoaste
oaweral evleugn² En aardrijkskunde
kömm mij inderdaad merakels van
pas. In eenn oogopslag kon'k¹ China
van Arizona onderscheain⁵. Dät is
heel makkelijk a'j¹ 's nachts verdwöln
zeent.

Op disse mänere kreegn'k^{1/2} in mien
leawn met nen hoop belangerieke leu te
doon. Ik leawn lange tusken de grote
leu en learn ze van heel dichtebiej
kenn. Nit dä'k doar non heuger teegn-
an^{2/3} kieke. A'k¹ ter ene teegn kwam
den der wal kloonk⁶ oetzag, dan
probeerdn⁵ ik 'm oet met tekening
nummer ene, den'k¹ aaltied bewoord
hebbe. Ik wol weetn of-e⁶ 't ech
begreepn. Mèr 't antwoord blif: 't'ls nen
hood'. Dan hool ik mij mear stille
oawer boa constrictors of oerwoudn of
oawer de stearn. Ik keke noar um en
kuijern oawer bridge, golf, politiek en
dassen. En de grootn veun't¹ plezeerig
zo'n verstaandig meanske te learn
kenn.